

कोंकणी भास, साहित्य आनी संस्कृताय

संपादक मंडळ

श्याम वेरेंकार (निमंत्रक)

माधवी सरदेसाय

कमलाकर म्हाळशी

कोंकणी भाशा मंडळ, गोंय

KONKANI BHAS, SAHITYA ANI SANSKRUTAI
(Essays on Konkani Language, Literature & Culture)

© कोंकणी भाशा मंडळ, गोंय

पयली खेप

मार्च, २००३

अक्षरजुळणी आनी मुद्रण

सुरेश काकोडकार

ओमेगा एन्टरप्राइझेस

११५८, विद्यानगर, मडगांव, ४०३ ६०१

उजवाडावपी

कोंकणी भाशा मंडळ, गोंय

कोंकणी भवन, शंकर भांडारी मार्ग,

विद्यानगर, मडगांव, गोंय ४०३ ६०१

कवर

श्रीधर कामत बांबोळकार

बांदोडें, गोंय.

७. कोंकणी कवितेचे अंतःप्रवाह

- प्रा. प्रियदर्शिनी तडकोडकार

“कोंकणी ही गिरेस्त आनी सोबीत अशी भास. आनी आतां जरी तिची अवतिकीय बरी ना तरी ती जायत्या येवरोपी भासांपरस परिपूर्ण आसा. (आधुनिक जिणेंत उपकारा पडूं येता अशी.) तिची उदरगत जावंक ना देखून ती अपूर्ण शी दिसता.” पा. अंजेल माफे ह्या इतालियन पाद्रीन १९ व्या शतमानाचे सुरवेक हीं उतरां म्हळ्यांत आसलीं तरी आयच्या, म्हळ्यार २१ व्या शतमानांतल्या कोंकणीच्या मळार नदर भोंवडायल्यार अशें दिसता की, आतां कोंकणी भाशेचे उदरगतीक सुरवात जाल्या आनी कोंकणीच्या साहित्यिक मळार पळयल्यार साबार आंगांनी तें मळ फुलत चल्लां, चवरत चल्लां अशेंच दिसता. कोंकणी कथा-काणयो, नाटक, नवलिका, नवलकथा इतलेंच न्हय जाल्यार जीण, आपजीण, ललित निबंद आनी स्तोत्रां, आरत्यो असल्या धार्मिक साहित्या सांगातान वैचारिक आनी शास्त्रीय तशेंच समीक्षणात्मक साहित्यय उदरगतीचे नदरेन नवे नवे प्रयोग करतना दिसता. तशे प्रयोग करतना दर एक साहित्यप्रकार आपणाले निजाचे तांकीन मुखार चलला हाचीय गवाय मेळटा.

गोंयचो राजकी इतिहास पळयल्यार विंगड-विंगड धर्माचे राजे ताचेर आपलो शेक सुर्वेकसावन गाजोवन गेल्ले दिसतात. ते ते राजवटीच्या शेकातळा हांगासल्ले थळावे भाशेन भेस बदलले; परंत मूळ आनी कूळ मात निखालस बदलूंक ना. आपणाली अस्मिताय राखून दवरपाचो तिचो यत्न एकसारको चलतालो.

खंयचीय भास ही पयलीं लोकांच्या उलोवपांत आसता आनी उप्रांत ती लोकवेदांतल्यान-पदां, काणयो, आल्लयो, होंवयों बी - घोळून लिखित रुपान भौसाच्या

सामखारा येता. तेन्ना तिचें प्रमाणीकरण जावंक लागिल्लें आसता. कोंकणीच्या सुर्वेच्या काळांत ती, लोकवेदाच्या विंगड विंगड रुपांनी, घोळटिकेंत आशिल्ली अशें दिसता. इ. स. १२७० ते १३५० हे मजगतीं जावन गेल्ल्या संत नामदेव कवीन कोंकणीतल्यान एक गौळण रचिल्ली मेळटा. ही कोंकणी लोकवेदाची रुजवात. उप्रांत १५ व्या शेंकड्यांतले कवी कृष्णदास शामा हांच्या कांय स्फुट कोंकणी काव्यरचनांच्या रुपानय कोंकणी काव्याचें रूप आमकां दिश्टी पडटा. खंयच्याय भाशेंतल्या साहित्याक पयलो चंवर येता तो काव्याचो. संस्कृत साहित्याची सुरवात जाली ती ऋचांनी, तशी अस्तमतेकडल्या महाकाव्याचीय रचना जाली हें मतींत दवरूंक जाय.

इ. स.च्या १४६९ वर्सा गोंय मुसलमानांच्या शेकातळा आयलें. उप्रांत १६ व्या शतमानांत पोर्तुगेजांनी घुरी घालून हो प्रदेश जिखलो. ते गोंयांत येवचे आदीं हांगा कांयच साहित्य रचना जाली ना अशें म्हणूं नज. वयर उल्लेख केला त्या केळोशीकार कृष्णदास शामा, संत नामदेव हांची देख हे खातीर घेवं येता. तशे आनीकय कांय रचनाकार आनी तांच्यो रचना विस्मृतीच्या पड्ड्याआड उरल्यात आसतल्यो!

परंत पुर्तुगेज राजवटी उप्रांत क्रिस्तांव धर्माचे धर्मप्रसारक ह्या सुनापरांतांत आयले. आपणालो धर्म गोंयांत पातळावपाखातीर आयिल्ल्या जेजुईट, डॉमनिकन आनी फ्रांसिस्कन धर्मप्रचारकांनी थळाव्या लोकांमजगतीं आपणाल्या धर्माचो प्रसार बेगोबेग जावंचो देखून देशी भासो शिकपाक आरंभ केलो. तांतलो पयलो यत्न जालो तो मराठी आनी कोंकणी भासो शिकपाचो. ह्यो भासो निखट्यो शिकून ते ओगी रावले नात. जाल्यार तातुंतल्यान तांणी विंगड विंगड प्रकारांची साहित्यपर रचना केली. ताका लागून किरिस्तांव धर्म साहित्याचें व्हड पीक आयलें आनी साष्टींतल्या रायपूर हांगा १५५६ त पयल्या छापखान्याची थापणूक जाली ती पुराय आशिया खंडांत पयलीच आनी गोंयात तिचे वरवीं छापणावळीची बुनयाद घाली अशें म्हळ्यार जाता. आतां ह्यो रचना रोमी लिपयेंतल्यान छापून येवपाक लागल्यो. देशी भासांचो उच्चार रोमींतल्यान उगते करपाची नवी पद्दत उपेगांत आयली. ताका लागून हे लिपयेंत - रोमी - मराठी, कोंकणी भाशेंतल्यान जायतीं नवीं पुस्तकां तयार जालीं. पूण हेच गजालीक लागून कोंकणीचो नागरीकडलो संबंद सुटून ती कुशीक पडली. पोर्तुगीज भाशेच्या व्याकरणाचो, वाक्य-बांदावळीचो आनी भाशेचो प्रभाव

कोंकणीचेर भौच पडिल्ल्यान तिचें रूपय वेगळेंच जालें. १६ व्या शतमानांत पाद्री गाशपार द सा मिगेल हाणें येशू ख्रिस्ताच्या खुरसार चडोवपाच्या प्रसंगाचेर आदारून करुण काव्याची रचना केली (विळाप गीतां). १७ व्या शतमानांत पाद्री पाशकोल डायस हाणें मेरीच्या विळापांचेर आदारून, पाद्री स्टीफन्स, पाद्री दियोग रिबैरू, पाद्री आंतोनियु सालदांज्ज, पाद्री जुआंव पेद्रोझ अशे आनीक कांय मिशनरी हे तेदेवेळच्या साहित्याचे मुखेल मानादीक आशिल्ले.

मात १७ व्या शतमानाच्या उत्तरार्धांत पुर्तुगेज सरकारच्या धोरणांक लागून कोंकणीक वायट दीस आयले. क्रिस्तांव धर्मान घडोवन हाडिल्ल्या धर्मन्यायालयाच्या (इंच्चीझिसांव) होमखणांत नवकिरिस्तांव जाल्ल्या मनशांवांगडाच जायतें मुलकी साहित्य हुलपून गेलें. जायते गोंयकार धर्मांतरणाच्या भंयान कारवार, महाराष्ट्र, कर्नाटक, केरळ बी वाठारांत वचून राबितो करून रावले. तरीकय १९ व्या शतमाना मेरेन जायतीं धार्मिक पदां आनी स्तोत्रां चोरयां-लिपयां कोंकणी उतरांनी आपलो आकार सोदीत रावलीं.

सुमार १५० वर्सा गोंयचो ताळो मोनो उरलो. ताका पर्थून आवाज मेळ्ळो आनी ताची उदरगत जाली ती जॉकी हॅलियादोर कुज्ज दा रिव्हार ह्या पुर्तुगेज अधिकाऱ्याक लागून. “एस्सायु इशतोरिकु द लिंग्व कोंकणी” ह्या निबंदावरवीं तांणी कोंकणीचो पुनर्जल्म जावचो देखून काळजाथावन उलो घालो. आनी त्याच वेळासावन कोंकणीच्या नव्या युगाचो आरंभ जालो अशें म्हळ्यार अतिताय जावची ना.

ह्या काळांत कोंकणीची अवतिकाय कशी आशिल्ली? ह्या प्रस्नाची जाप सोदत जाल्यार मुखार दिल्लें वास्तव मतींत घेवचें पडटलें. हो काळ मेरेन कोंकणीच्या जिवितांत अस्तमती संस्कृती पुरायेन रिगिल्ली. भाशेंत जशीं फिरंगी उतरां रिगलीं तशेंच फिरंगी संगिताचोय ताल आनी साज तिचेर चडलो. आनी भारतीय तशेंच अस्तमतेकडल्या संगीताचो मेळ जावन मांडो, दुल्पदां, देखणी गितांची रचना जावपाक लागली. अशे तरेची रचना करप्यांमदीं कुडतरेच्या आर्नाल्द मिनेझिसाचो पयलो नंबर लागता. धालो, फुगड्यो, शिगम्याच्यो जती, आरतीच्या बी रुपान गोंयकार भौसाच्या ओंठार आनी काळजांत काव्य घोळटालेंच आनी स्फुरतालेंच बी! जाल्यार केरळ, कर्नाटकांत राबितो करून आशिल्ल्यांच्या तोंडांत आजुनूय हिंदू धर्मीक गितां चलतालीं. संत अप्पय्या, संत राघवदास, संत

सहजानंद, श्री शिवरामाश्रय स्वामी, संतीण जोगव्या, आवडीबाय अशा जायत्या जाणांनी धार्मिक रचना केल्याचे उल्लेख मेळटात.

१६ व्या शेंकड्यासावन २० वो शेंकडो लागता म्हणसर गोंय परकी सत्तेमुळा चिड्डून उरिल्ल्यान कोंकणी भास आनी साहित्याचेरय दुर्धर प्रसंग आयिल्लो. तरीकय हांगा कोंकणी काव्याची निर्मणी जायत रावताली ती हे भाशेच्या आंतरिक बळग्याक लागून. जाल्यार कांय कडेन पाद्री आंजेल मार्फेय सारकेल्यान दिल्ले स्फूर्तीक लागूनय जायते कवी मुखार आयले. म्हैसूरचो राजकवी मंजेश्वर गोविंद पै हांणी १९ व्या शतमानाच्या दुसऱ्या आनी २० व्या शेंकड्याच्या पयल्या अर्दांत कोंकणी कवितेची आराधना केली. तांचे समकालीन शणै गोंयबाब हांणीय कोंकणी कवीत रचलें. पूण कवितेपरस तांची लिखणी व्याकरण, इतिहास संशोधन, चरित्रां असले तरेच्या वावरांत अदीक रमली, जाका लागून गोंयकारांच्या आत्महीणपणाची जाणविकाय गोंयकारांक चड बरेतरेन जावंक पावली. त्याच वेळार बयाभाव, दिनकर देसाय, गुंडू सीताराम आमोणकार, वि. कृ. नेरुरकार, श्रीपाद महादेव वर्दे बी कोंकणींतल्यान कविता करूंक लागले. पूण ह्या साहित्याक खरेलो चंवर फुलार आयलो तो सुटके झुजाखातीर (१९४५). राम मनोहर लोहियान दिल्ल्या उल्या उग्रांत. तांच्या ह्या उल्याक लागून कवींक नवो नेट आयलो. स्फूर्त मेळ्ळी, तांच्या अंदल्ल्या सपनांक मेकळीक मेळ्ळी. सुटकेचें आंदोलन चिड्डून उडोवपाची सालाझाराची खटपट भौसाक अदीक चेतोवंक गोंयांत आनी गोंयांभायर रावन लिपचोरयां सुटकेच्या झुजाचो वावर जावंक लागलो. पूण भौसाक हे नदरेन जागो करपाक तांकां तांचे भाशेंतच जागोवपाक जाय ह्याच दिश्टाव्यांतल्यान मुखावयल्या कोंकणी काव्याचो जल्म जालो.

लोहियांच्या शब्दांचो प्रभाव कितलो आशिल्लो तें कवीच्या उतरांनीच पळयल्यार समजतलें. कवी बाकीबाब म्हणटात - “म्हज्यांतल्यान तीं संग्राम गीतां एका फाटोफाट उलोवंक लागलीं. तांतल्यान म्हाका कोंकणीचे काव्य शक्तीचें दर्शन घडलें आनी मागीर प्रेमगीतां, निसर्गगीतां, भावगीतां बी अनेक गीतप्रकार म्हजेकडल्यान जावपाक लागले. काळजांतले उमाळे कोंकणीचें लालित्य आनी संगीत घेवन शब्दबद्ध जावंक लागले.” (प्रस्तावना, कोंकणी काव्यसंग्रह)

बाकीबाबांच्या आनी तेदेवेळच्या कोंकणी कवितेचो आत्मो म्हळ्यार स्वतंत्रतायेची ओड. त्याच वेळार गोंयांभायर मीर्ग (वर्धा), साळीक, साद, प्रजेचो आवाज, गोमंत

भारती आनी विद्या (मुंबय) ह्या नेमाळ्यांतल्यान अभिजीत, दिनकर देसाय, शंकर भांडारी, मनोहरराय सरदेसाय, बाकीबाब बोरकार हांच्यो कविता उजवाडाक येवंक लागल्यो. शंकर रामाणी, चा. फ्रा. द कोशता हे ह्याच काळांत बरयताले. कोंकणी साहित्याचो प्रसार करपाक १९५५ सावन मुंबय आकाशवाणीन सुरवात केली. आनी कोंकणी कवीत कोंकणी मनशाच्या घरा-घरांनी पावलें. म्हणटकच कोंकणी समाजाच्या तळागाळा-कातळांतले लोक अचळय जागे जाले. इतलो तेंप चिड्डून उरिल्ली अस्मिताय जागी जावंक लागली देखून आपले अणभव, आपल्यो खबरी ते आपणाले भाशेंतल्यान सांगपाक लागले. ताका लागून कोंकणी वयर सरतना 'बांगर बैला' च्या रुपान धेंक घालूंक लागली जाल्यार केन्ना 'हांव गावडो' म्हूण गावडेपणाचो अभिमान बाळगून गावड्याच्याच ताळ्यान 'आयला तशें गायतलों' अशें मोठ्या ताळ्यान सांगूंक लागलो. ताच्या अशे तरेच्या ह्या उतरांतल्यान कोंकणी काव्य सरस्पत खंयचें रूप घेतली हें कळूंक पावंक नासलें जाल्यारय दायजान चलत आयिल्ल्या काव्यापरस ते कवितेच्या वाठारांत जे प्रयत्न आनी प्रयोग जाले ताचे पाटभुंयेचेर आदारून तिच्या जाल्ल्या प्रवासाचो आनी रुपकाराचो मांडिल्लो हो आपरोस.

खंयचेय भाशेच्या साहित्यीक इतिहासांत पंचवीस तीस वर्सांचो काळ तसो ल्हान म्हणूं नज. हाचें कारण ह्या काळांत ज्यो घडणुको समाज आनी साहित्यमळार घडटात तांचें पडबिंब साहित्यांत पडटा. तातुंतल्यान कांय नव्या साहित्यप्रकारांक मान्यताय मेळटा. नवे विचार, नव्यो प्रणाल्यो रूढ जातात वा पोरण्यो ना-नपश्चात जातात. नव्या बरोवप्यांच्या उदेवा सांगातान नव्यो जाणविकायो, नवीं साहित्यमुल्यां दिसपाक लागतात. देखून मुक्तताये उप्रांतचे कवितेची दखल घेतना मुक्तताये आदल्या कोंकणी कवितेंतले बदल आनी तांचीं कारणां सोदप म्हत्वाचें. तिच्यो विशेशतायो आनी तांकी हातुंतल्यानच गोचर जातात.

काशिनाथ श्रीधर नायक उपाख्य बयाभाव (१८९९ ते १९८३) हांणी 'सड्यावेलीं फुलां' आनी 'सुकृत फळां' अशे दोन कवितां झेले उजवाडायले. गोंयचें सैम, गोंयचें वर्णन आनी मनशांमदल्या भावासंबंदांचें चित्रण तांतल्यान आयलां. ह्या झेल्यांतल्यान बयाभावाली प्रयोगिक नदर स्पश्टतायेन दिश्टी पडटा. कविता आशय आनी रुपाचे नदरेन वेगळ्यो. आशयाचे नदरेन गोंयांविशींच्या मोगासावन मनाचे नकसूद अवस्थेचें

वर्णन तातूंत आसाच पूण रुपाचे नदरेन पळयल्यार निवेदनात्मक वा वर्णनात्मक शैली सावन अथंगात्मक रचनाबंधाच्यो कविता आसात. ('बया आकाक') 'गोंमंतगीत', 'सड्यावेलें फूल' ह्यो निवेदनात्मक शैलीच्यो देखी. तांची शब्द संपत अस्सल घरावी आनी तेदेवेळच्या चालंत उतरांचो योग्य वापर करपी अशी.

रामचंद्र नारायण नायक (राणू नायक) (१९०१ ते १९८२) हांणी जेझू ख्रिस्तान दिल्ल्या संदेशाचेर आदारून एक काव्य बरयलां. रविंद्रनाथ ठाकूराल्या गीतांजली चो आनी 'स्ट्रेबर्डस' हांचो कोंकणीत अणकार केला.

बाकीबाब उपाख्य बाळकृष्ण भगवंत बोरकार (१९१० ते १९८४) हांणी 'पांयजणां' आनी 'सासाय' अशे दोन कोंकणी कवितांचे झेले रसिकांमुखार दवरले. ह्या दोनूय झेल्यांवरवीं रसाळ आनी सोबीत कविता वाचप्यांक मेळ्ळी. पूण बाकीबाब आनी बयाभावाच्या काळावयली? अशे प्रस्न करतकच जाप मेळटा ती अशी की समकालीन गोंयकार कवी तेन्ना कोंकणींत बरोवचे बदला मराठींतल्यान बरयताले. पूण मराठींत व्हडलोसो प्रभाव घालूंक पाव नाशिल्ले. हाचें कारण तांची सगळी प्रतिभाशक्त मराठी भास आनी तातुंतले रचनेचे प्रयोग - छंद, वृतां, अलंकार - बी शिकून घेवपांतच खर्च जाताली. बाकीबाबांनी १९४६ च्या सुमाराक कोंकणींत बरोवंक सुरवात केली तेन्ना तांणी गोंयमुक्तीचे चळवळींत घालून घेतिल्लें. तेदेवेळार लोकांले भाशेंत बरयल्यार भौसाच्या काळजामेरेन पावूं येता म्हणपाचें तांकां होलमलें आनी कांय स्फूर्तीगितां तांणी बरयलीं. तीं गितां लोकांनी सामकीं उखलून धरलीं आनी लोकांच्या ओंठार तीं गितां सहजतायेन घोळूंकय लागलीं. तेन्ना ते बरयतात - '...लोकभाषेची लोकमानसाला झोंबण्याची ताकद केवळी असू शकते याचा साक्षात्कार मला 'म्हात्मा गांधी आयलो रे!' ह्या कवितेने घडवला. मग मी अशा कवितांचा अक्षरशः खच पाडला...' (एका पिढीचे आत्मकथन.)

'पांयजणा' त बाकीबाबांनी आशयाचे आनी आकृती बंधाचे नदरेन वेगवेगळे प्रयोग बया भावासारकेच केल्ले दिसतात. "काव्याचे तरेकतरांचे छंद आनी प्रकार हातूंत प्रकट जाल्यात आनी तांणी कोंकणीच्या अफाट काव्यशक्तीचो साक्षात्कार म्हाका घडयला. भावकवनां, गितां, संगितिका, लावणी, पोवाडो अशी तरेकतरांची रचणूक कोंकणींत कितली सहज जावं येता हें पळयतकच ही भास काव्याची हे विशीं दुबाव उरना." (प्रस्तावना : पांयजणां)

अर्विल्ले कोंकणी कवितेचे परंपरेक बयाभाव आनी बाकीबाबान मुळावण घालां अशें म्हळ्यार अतिताय जावची ना. हाचें कारण हेर भासांसारकी संत, पंत तंत काव्याची परंपरा कोंकणीक लाबली ना. उरफाटें तिच्या अस्तित्वाचेरच हावळ आयली. हे फाटभुंयेर लोकांले जिबेर जो लोकवेद घोळटालो तातुंतल्यान संचित घेवन कोंकणी कविता मुखार आयली.

बाकीबाबांच्यो कविता चडश्यो मोग-शृंगार, सैम, शक्ती आनी सामाजिक जाणविकाय अशा वेगवेगळ्या भावनांनी उगत्यो जातात. तांकां भावकवी म्हूण मान्यताय जरी आसली जाल्यारय सामाजिक वास्तवाचें भान तांणी केन्नाच सोडलें ना. आनी कोंकणी भास, समाज आनी कोंकणी अस्मिताय हांकां जागोवपाखातीर, पोसवण दिवपाखातीर तांणी आपली कविता बरयली. गोंयच्या भौसाचे उत्फर्के, हावेस आनी खंती, किंवाटे तांणी प्रतिनिधिक रुपान उगतायले. 'नवें यूग, पवित्र मंगळार, ध्वजाची वंदना, स्वातंत्र्य न्हय' अशो कांय देखी घेवं येतात.

राम मनोहर लोहियासावन स्फूर्त घेवन तांणी जशी काव्यलेखनाक सुरवात केली. तशीच गोंयचे मुक्ती उप्रांतच्या काळाचेर भाश्य करपीय कविता बरयल्यो. तातुंतल्यान तांचो आशावाद दिश्टी पडटा. मनशांवयलो भावार्त, ताचे मदलें बरेंपण हांचेर श्रद्धा दवरून आशिल्ल्यान हो आशावाद तांचे कवितेंत घडये आयला आसूं येत. पूण सपनभंगाचेंय दुख्ख ती तितलेच तांकीन उगतायता. तांचे हे खंतीचें चित्र 'अजून सरूंक ना संगर आमचें, लढचें आसा आजून खूब' हे वळींतल्यान उग्तें जाता. 'प्राणांक क्षय बुद्धीक भंय, फाल्यांक जंय कालचीच वंय। आयलां थंय स्वातंत्र्य, तें स्वातंत्र्य न्हय, स्वातंत्र्य न्हय...' मुक्तीउप्रांतच्या गोंयांत जे सामाजिक बदल येवपाची सुलूस सागल्या ताचेंय चित्र ते चितारतात आनी ताचेर भाश्यय करतात.

बाकीबाब मुळचेच भावकवी. तांची कविता मोग आनी रसान थपथपल्या. पूण तातूंत मोगाचे पुर्ततायेपरस विफळतायेच्यो व्यथा अदीक गाड रुपान आयल्यात. 'पायंजणां' ही तांगेली गाजिल्ली कविता हाची देख म्हूण घेवं येता. हे कवितेन वाचप्यांक दिला तो आत्ममग्न पूण सरळ असो अणभव. हे कवितेंतली तांची प्रेयसी विरहाचें दुख्ख दिवपी जाल्यार म्हज्या घरची रसणाय हे कवितेंतली तांची प्रेयसी दुसरे तरेची. धादोसकायेन, समाधानान भरिल्ली अशी. मोगाची पुर्तताय जाल्ली.

देह, मनाचीं शृगांर रुपां बाकीबाबांले मराठी तशेंच कोंकणी कवितेंतय प्रतीत जातात.

आध्यात्मिक कविता हो बाकीबाबांचे कवितेचो आनीक एक विशेश. तशी ती प्रचारकी न्हय; पूण जिणेंतलीं कांय शाश्वत सतां तिणें मांडल्यांत. मनशाचे खिणयाळे जिणेचें भान ती हाडून दिता. संत कवींचे अभंग रचनेचे लागीं वचपी अश्यो तांच्यो कांय रचना तांचेवयलो संत कवींचो प्रभाव दाखयता.

आपणाले कवितेंत तांणी छंद, लय हांकां मुखेल सुवात दिल्या. जाल्यार शब्दकळेच्या वापराकडेन पळयतकच तांणी खूब कडेन अस्सल थळावीं उतरां वापरल्यांत अशें दिसता. अशे तरेची शब्दकळा उपकारायतना ते उतरांच्या नादाक आनी ताच्या अर्थाक चड म्हत्व दितात.

पुर्तुगेज शेकातळा सावन गोंयचे मुक्ती आदले पिळगेंतले कांय कवी रोमंटीक वृत्तीची कविता कोंकणींतल्यान बरयताले. पूण १९६१ उपांतचे पयलें दसक लोक कवी मनोहरराय लक्ष्मणराव सरदेसाय हांगेलें म्हणूं येता. आधुनिक कोंकणी काव्याची बुनयाद मनोहररावांनी घाली अशें म्हळ्यार अतिताय जावची ना. तशें पळयल्यार कांय तेंप आपणालो प्रभाव तेदेवेळच्या तांच्या समकालीन कवी कवयित्रींचेर घालो अशें म्हळ्यारय जाता. 'आयज रे धोलार पडली बडी' (१९६१). 'गोंयां तुज्या मोगाखातीर', 'जायात जागे' (१९६४) 'जायो जुयो' (१९७०) आनी 'पिसोळीं' (१९७८) हे तांचे काव्यझेले.

हांतल्या पयल्या दोन झेल्यांवरवीं गोंयचें सांस्कृतिक जागरण तांणी केल्लें. शिकपाखातीर फ्रांसाक गेल्लेकडेन आवयभुंयेचे आंतरिक ओडीन उगते जाल्ले तांचे उमाळे आनी उत्फर्के ह्या दोन झेल्यांतल्यान आयल्यात. देशभक्तीची तांची भावना दुसऱ्या झेल्यांतल्यान बरे तरेन उगती जाल्या. ह्या कवितांचो आशय जसो मनभुलोवणो तशीच प्रभावी प्रतिमा आनी उतरावळ हांचो सुमेळ ह्या झेल्यांत तांणी सादला. ह्या झेल्यांवरवीं निखट्या कोंकणी मोग्यांकय आपणाल्या प्रभावाखाल हाडूंक ना जाल्यार पुराय गोंयच्या समाजाक नवी नदर दिली. नवे पिळगेक ह्या कवितेन झपाटून वडयलें आनी कांय तेंप मनोहररायांनी कविता विंगड कवींच्या रुपान वाचप्यामुखार येवपाक लागली. तातूंत मंगेश मंत्रवादी, जेस फॅर्नादीश, शांताराम वर्दे वालावलकार, दियोगु मार्क फॅर्नादीश आनी हालींचो राजय पवार सारके कांय कवी तांचें दायज

फुडें चलयतना दिसूंक लागल्यात. तांचें अनुकरण करपी कांय कवी उप्रांत काळाचे व्हांवतेंत नाच जाले हाचें कारण दिसपट्ट्या जिविताकडेन संबंद दवरपी तांचे कवितेंतलो अणभव सच्चैपणान आयिल्लो तेच तरेन त्या अणभवाचो आकृतिबंधय तांतल्या सच्चैपणाक सोबसारकोच आशिल्लो. काळजाक भिडपी आशयाप्रमाण तांच्या कवितांचोय आकृतिबंध सोपो, सादो आनी सरळ आशिल्लो. अनुकरण करपाक सादी, सोपी अशी दिसपी तांची कविता आशयाचे खोलायेक लागून तितलीच कठीण आशिल्ली. देखून तांचें अनुकरण चड तेंप करूंक हे कवी पावले नात. आनी मनोहरराय आपणाले गतीन मुखार वचत रावले.

ज्या कारणाक लागून गोंयच्या समाजान गोंयचे मुक्तीतायेची इत्सा बाळगिल्ली ती तांची इत्सा सपनच जावन उरली. सुवराथी फुडारी आपणाल्या सुवराथामुखार कितेंच पळय नात जाले. ज्या भौजन समाजाच्या उद्दाराची इत्सा दवरून मेकळें गोंय आंवडेतालें, तोच भौजनसमाज आतां आपल्या भावाबंदांक नाडटालो, नागयतालो. लोकशाय म्हळ्यार एक विटंबना जावन गेल्ली. अशा वेळार मनोहररायांची प्रतिमा विडंबनात्मक, उपरोधिक कविता बरोवपाकडेन वळ्ळी. आनी 'हुंदरांची सभा', 'ही लोकशाय', 'मदले आमी' अशे तरेच्यो कविता बरोवन विडंबनात्मक कवितांचो आदर्श तांणी घालून दिलो.

तांचो 'जायो जुयो' हो कवितांचो झेलो १९७० वर्सा उजवाडाक आयलो. हातूंत कवी अंतर्मुख जाल्लो दिसता. जाल्यार साहित्य अकादेमीचो उत्कृष्ट कोंकणी साहित्याचो पुरस्कार मेळोवपी पिसोळीं १९७४ त उजवाडा आयलो. 'पिसोळीं' तय कवी तीच आंतरिकताय केळयतना, पूण कांय प्रमाणांत कवी मनाचें समंजस आनी वाडटे पिराये सांगातान अणभवान पिकिल्लें मन उगतें करपी कविता करतना दिसता. आयजय ते भुरग्यांखातीर बालसाहित्याची रचना करीत आसात. तातूंत 'गोड गोड गीतां' सारकी बालकविता 'भांगराची कुराड आनी खुरसाची काणी' सारक्यो बालकथा रचल्यात. भुरग्यांच्या भावविश्वांत वचून, तांचे आवडीचे विशय तांच्याच उतरांनी सांगून, तांचीं मनां संस्कारशील करपा सारक्यो तरेकवार विशयांच्यो कविता, गितां, बडबड गितां, आल्लयो हांची निर्मणी केल्या.

सरदेसायांची समाजीक, राजकी कविता कोंकणीच्या इतिहासांत आपणाली नाममुद्रा उठयताली तेदेवेळार आनीक एके कवीन आपणाल्या वेगळेपणाक लागून

कोंकणी वाचप्यांचें लक्ष आपणाकडेन ओडून घेतलें. तो कवी आशिल्लो रघुनाथ विष्णु पंडित. (१९१७ - १९९०) १९६३ वर्सा, एके फावटीन 'म्हजें उतर गावड्याचें' 'उरतलें तें रूप धरतलें', 'आयलें तशें गायलें', 'धर्तरेचें कवन' आनी 'चंद्रावळ' अशे पांच झेले तांणी उजवाडा हाडले. तांचे हे करणेन काव्य रसिकांचें दुख्ख जाणटालो. शेत-कामत्यांच्यो वेदना आनी तांची गरिबी, दुबळेपण हांचो अर्थ तो बरेतरेन जाणटालो. तांची पिळणूक आनी नाडणूक हे विशीं तो जागरूक आसलो, तेच तरेन ह्या समाजाचे तांकीचोय अदमास ताका आशिल्लो. 'दर्या गाजोता' आनी 'चारां' ह्या दोन स्वतंत्र झेल्यां उप्रांत रत्नांहार भाग १-२ अशें कवितांचें संपादन तांणी केलां.

र. वि. पंडितांचो कोंकणी काव्य मळावयलो वावर जसो पुरायेन वेगळो, तांच्या अणभवांच्या अभिव्यक्तीचीं रुपांय वेगळीं. कांय कविता खूब व्हड, लांबच लांब, जाल्यार कांय साप्प ल्हान. बाकीबाबांनी आपणाले कवितेंतल्यान आशावादी सूर लावन अंदल्ले मंत्र उलयतले अशें म्हणिल्लें तें मनोहरराय आनी र.वि.चे कवितेंतल्यान खरें जावंक लागलें. कोंकणी काव्याचे जिवसाणेची खूण म्हळ्यार र.वि.ची कविता. जाल्यार तांचो मुक्तछंद घोण्यांनी कोसळत मनाक तीर्थस्नान घालता अशें पं. महादेवशास्त्री जोशी म्हणटात. दामोदर अच्युत कारे हांकां तांचे कवितेंतल्या उपरोधा फाटलो विशाल सामाजिक आशय जाणवलो. अ. ना. म्हांबरेक तांचें काव्य वाचतकच कोंकणी साहित्याच्या मळार म्हाकवीचीं पावलां आयकूंक येवंक लागलीं जाल्यार हरिश्चंद्र नागवेंकारांक तांचे कवितेंतल्यान सर्वस्पर्शी समाज दर्शन घडलां आनी ताका लागून क्रांतिकारी वळण कोंकणी काव्यान घेतलांशें दिसूंक लागलां.

पंडितांचे कवितेचें वेगळेपण हें तांच्या आशय आनी अभिव्यक्तीच्या विंगडपणाक लागून आयलां. तांच्या काव्यांतल्यान उगत्यो जाल्ल्यो भावना निखटे कवीच्योच नात जाल्यार त्यो ताचे भोंवतणच्या समाजाच्योय आसात. समाजांतल्या उपेक्षितांचीं दुख्खां, तांचेवयले अन्याय, तांचे हावेस आनी तातुंतल्यानय तिगून रावपाचो तांचो यत्न ह्यो गजाली कवीन एकदम उत्कटतायेन आनी गांभिर्यान तशेंच खोलायेन मांडल्यात. तांचे हे उत्कटतायेचो प्रत्यय ते आदीं कोंकणी कवितेक इतल्या प्रभावीपणान येवंक नाशिल्लो. तांची कविता वाचतकच आपणाक व्हॉल्ट व्हिटमनचे कवितेची याद जाता अशें बाकीबाब म्हणटाले. व्हिटमनाचे कवितेंत ओज, आवेश आनी

किंवाटो जे तरेच्या घोग्यांनी कोसळटा तसोच आवेग, किंवाटो पंडितांच्या कवितांतल्यान दिश्टी पडटा. सामाजिक अन्यायां आड आशिल्ली तांची तिडक तांकां चिड्डून उडोवंक येना. तशेंच तांचेविशीं उपहासान उलोवपय ते थांबोवपाक शकनात. व्हिटमनाक जशें भव्य विचारांचें आकर्शण आशिल्लें, तसलेंच आकर्शण पंडितांकय आशिल्लें देखून ते 'उबार एक संवसार' म्हणटना भव्य आनी विशाल संवसारा संबंदी आपणाल्यो कल्पना फुलोवन मांडीत आसतात. हाचे फाटली मुखेल प्रेरणा आनी संवेदनाय सामाजिकच आसा.

तांचे कवितेचीं कांय मुखेल खाशेलपणां ती कविता वाचतकच नदरेंत भरतात. तांतलें पयलें म्हळ्यार तांची सामाजिकताय. हे कवितेन रंगयल्लो समाज तेदेवेळचे समाजीक आनी अर्थीक वेवस्थेन पिळून कुंडो जाल्लो मनीस. तरीकय तो आपणाले मुळावे भुंयेक, संस्कृतायेक आनी दायजाक धरून रावला. गावडो ही संस्कृतायेची मुळावी झर. न सोंपपी जिणेची शक्त; पूण तिची जाणविकाय हेरांक ना. समाजांतले हेर घटक तांकां लेखनात, माननात. गावडो स्वता कश्ट काडटा, त्रास सोसून समश्टीक सांबाळटा, वाडयता. ताका ना नपश्चात करपाचो यत्न हेर करतात. पूण तो मात ना जायना. तो मुळाक घट धरून आसा. केन्ना तो आगरांत वावुरता, कुळागरांत खपता. भाटकार केन्ना ह्या गावड्याचो पिठो करपाक भायर सरता. मनशाचीं हीं विंगड विंगड रुपां पंडितांचे कवितेंत तेजिश्ट जातात. तांचो हो सामान्य मनीस केन्ना 'दर नासलेलो' जावन उरता तर केन्ना 'गिन्यान चोखून घेवपाचें इंद्रिय नासलेलो' जाल्ल्यान 'वेद वदोवन रेडोच उरला' म्हण खंत भोगता, या संवसारांत न्याय ना. तोंडाकडेन उंडी येवनय ती तोंडांत पडत हाची खात्री ताका ना. 'आमच्या वांट्याक तल्लुकेचे देंठ आनी विकती फेणी.'

तांच्या कवितांचो दुसरो विशेश म्हळ्यार तांची चिंतनशीळताय. ताका लागून मनशाचें मन आनी जिणेविशीं जायत्या तरांच्यो कविता तांणी रचल्यात. मनशाच्या मनाची शक्तीबरोबरच ताची शीममेरय सांगल्या. मनशाचो सभाव असो की तो संवसाराक दाखयता एक आनी लिपयता एक. गर्व, धोंगां-पोंगां आनी पिशेपणाखाल मनीस आपणाक फावो ताचेपरसय व्हड लेखता. हें सांगपी तांच्यो चडशो कविता उपहासात्मक रुपबंध घेवन आयल्यात. तांचे कवितेंतल्यान येवपी भाटकारय कांय वेळां समाज-रचनेच्या घुस्पटांत सांपडून अगतिक जाल्ल्यान 'दर ना देखून उरलां'

अशें म्हणत असहाय जीण जियेता. पिडपी मनशां मुळांत ते वृत्तीचीं नासतात. आपूण पिडटां, त्रास दितां हे उपाय नासून हाची जाणविकाय जावन खंती जाल्ले भाटकार तांचे कवितेंत दिसतात ते हे खातीर. चिड्डुवपाचें तांचें सुख हें वयल्यावयलें. मनांतल्यान तेवूय हेरांवरीच दुखी आसतात देखून तांचो भाटकार म्हणटा, 'आतां हांव म्हजे म्हाकाच विकपाचो आसां । ...दर ना देखून उल्लां.'

तांचो तिसरो विशेश म्हळ्यार तांची भास. गोंयच्या तळागाळांतल्यान समाजाचें चित्र वाचप्यामुखार दवरतना थळाव्या समाजांतलीं प्रतिकां आनी प्रतिमा घेवन तांचें दर्शन घडयलां. कवितेंतली तांची भास कांयशी गद्यात्मक, पूण तातुंतल्यान उगतो जावपी आशयाक न्याय दिवपी. तांची कविता विचार दिवपी जाल्ल्यान तांच्या समकालीन साहित्यिकांक उर्बा आनी स्फूर्त दिवंक पावली.

पंडितांच्या हेच उपरोधिक कवितेचो वारसो चलोवपी म्हूण शंकर भांडारी हांची देख घेवं येता. तांच्या कवितांचो संग्रहित झेलो नाशिल्ल्यान ह्यो कविता वाचप्यांमुखार तितल्या ठळकपणान येवंक पावल्यो नात. अशें जरी आसलें जाल्यारय आपणाली तांक सोदतना ह्या कवींक विशिश्ट घाट मेळ्ळा. जण एकलो कवी आपणाले प्रकृतीप्रमाण कवितेचो बाज घडयता. पूण ताच्याच आदारान कोंकणी कवितेक जीवसाण आनी विविधाय मेळ्ळ्या.

शंकर भांडार्यांची कविता मनोहररायांचे कवितेकडेन जशें नातें सांगता तशी ती पंडितांचेय कवितेकडेन सारकाय दवरता. तांचे सारकीच तांणी विशयाची आनी छंदांची विविधताय घेतल्या. तातुंतल्यान सामान्य मनशाचें दुख्ख उगतें जाता. 'गणराज्य' ही तांची कविता लोकशायेची अवतिकाय मेजक्या आनी नकसूद उतरांनी फावो त्योच प्रतिमा आनी प्रतिमांनी मांडटा. लोकांचें राज्य म्हळ्यार कितें? आनी तातूंत सामान्य मनशाचो वांटो कसो आनी कितलो ह्या अल्पाक्षरी काव्यांत स्पश्ट केलां.

गजानन रायकार ह्या कोंकणी-मराठी कवीन 'बनवड' आनी 'सुंवारी' अशे दोन कविता झेले उजवाडायले. ह्या समाजवादी वृत्ती आनी संवेदनशीलताय आशिल्ल्या कवीन कोंकणीक रोमॅन्टिक कविता दिली. रायकार प्रजासमाजवादी पक्षाचे निश्ठावान कार्यकर्ते, पूण तांची ती वृत्ती कवितेंतल्यान जाणवना. रायकारांत मायकोव्हस्की लिपून आशिल्लो तो उगतो जाल्लो जाल्यार कोंकणी कवितेक एक अद्भूत परिमाण मेळपाचें. उरफाटें बाकीबाबांच्या 'आनंदयात्री' चोय तांचेर प्रभाव आसा अशें

जाणवता. कांय वेळां तांचे कवितेंतल्यान सैमाचीं सुंदर वर्णनां येतात. तेन्ना तांची शब्दकळा विशेश चंवरता. जायत्या संस्कृतप्रचुर कोंकणी उतरांची निर्मणी आनी प्रयोग तांणी आपणाले कवितेंत केल्यांत. तांचे कवितेचें विशेश खाशेलपण म्हळ्यार वेळार तांच्यो कविता ते गावन दाखयतात तेन्ना बाकीबाबांची याद जाले बगर रावना. ते नदरेन बाकीबाबांची गायकी मुखार व्हरपी कवी अशें म्हणून रायकारांचें नांव घेवपाक जाता.

‘सगळे अशे वगी कशे?’ हे लांबोडे (दीर्घ) कवितेन पंडिताकडेन रचणुकेचे नदरेन सारकेपण दाखोवपी कवी नागेश करमली आपणाल्या ‘सांवार’ (१९७४) ह्या झेल्यान रसिकांमुखार आयले. तांची ही कविता भावार्थाचे नदरेनूय पंडिताकडेन सारकाय दाखयता. ‘जोरगत’ (१९७५), ‘वंशकुळाचें देणें’ (१९८८) आनी ‘थांग अथांग’ (२००३) अशीं चार काव्याचीं पुस्तकां तांची स्वतंत्र प्रतिभा परगटायतात. पूण आपणालो खाशेलो पंथय रचना सुस्ती न सोंसपी, क्रियाशीळ, चळवळी, उर्बा दिवपी आनी अन्यायाआड उबो रावपी हो कवी आपणाले कविते संबंदान सांगता - ‘कविता म्हाका अनेक रुपांनी भेटल्या. ती गेल्लीं ३० वर्सां म्हाका सांगात करता. म्हजें वांगडा तिणेंय बंदपासांचे कड रावल्यात’ ह्या उतरांची सत्यताय तांचे कवितेंतल्यान मेळटा.

‘सांवारां’ तल्यो कविता बंडाच्या उमाळ्यान खदखदपी. तातुंतल्यानच तरणो कवी शांततायेचो आनी थंडायेचो सोद घेता. ताच्या उतरांक धार आनी नेटय आसा. वंड करपाचे तांकी सांगातान प्रस्न करपाची धिटाय आसा. पूण ताका जेन्ना कोणूच जाप दिनात तेन्ना ताका म्हणचेंच पडटा - “यो सांवारा यो...”

तांचे समकालीन म्हळ्यार बाकीबाब, अभिजीत, भांडारी, पंडित बी. ह्या साबारांचे कवितेक गोंयच्या सुटके झुजाची फाटभूंय आसा. ताच्या उज्याच्या धगान ही कविता फुलल्या आनी नवें गोंय उबारपाच्या वावराक ओंपून गेल्या. ‘उबार एक संवसार नवो’ अशें म्हणपी पंडित जावं ‘नवें युग’ फुलोवपी बाकीबाब. तांच्या कवितेंतल्यान ‘अशोच पेटल्यो दिको, रानां वनां धगधगून’ होच एमभव प्रत्ययाक हाडटा. तो वेगवेगळे तरेन तांकां प्रतीत जाता आसत पूण ताका लागून तांच्यो चडशो कविता समाजीक जाणविकाय आनी समाजवादाचो पुरस्कार करपी आसताल्यो. करमली तर वृत्तीन सुटके झुजारी, ते हाका आडवाद कशे थारतीत? भोंवतणचे दर

एके घडणुकेची दखल ते घेतात. अन्यायाआड, जुलमाआड उबो रावूनय ते कोणाकच तोडून उडयनात. 'आमकां सगळेच दीस जाय. हांतलो एकूच दीस झगडपाक आनी उरिल्ले काळीज सोदीत इश्टागतीचीं उतरां केळोवपाक...'

करमली जे जोरगतीन बंडाची भास उलयतात तितलेच नजाकतीन मोगाचेय नाजूक रंग रंगयता. पूण रसिकांक मात बंडाचे कवीच म्हूण अदीक भावतात. कवीक तिच्या मोगाची लागिल्ली हयन्हयशी सुलूस मुमुरख्या च उतरांनी उगती जाल्या. ह्या अणभवान कवी ल्हवपीक जाला. खोशी जाला पूण भुल्लसूंक ना. तिचें आपणाले जिणेंतलें अस्तित्व हें सासणाचें, केन्नाच पयस करपाक येवपाचें ना हें तो जाणा. तिचें अस्तित्व ताका वाऱ्यांतल्यान जाणवता, आनी ताच्या वांगडा कवीचें वेगळेंच नातें तयार जालां. कवीन आपणाल्या मोगाची चडटी कमान वाऱ्याच्या माध्यमांतल्यान उगती करून एके तरेचें सौंदर्य सादलां. तांची कविता १९६५ सावन रसिकांमुखार काव्य वाचनाच्या माध्यमांतल्यान येताली. हे कवितेंतल्यान सामाजिक आनी राजकीय विचारासांगातान जो भावनिक आवेग आसतालो तो काव्य रसिकांक आपल्या सांगातान व्हरतालो. तांच्या कवितांचें उग्ररूप वंशकुळाचें देणें त पळोवंक मेळटा. ह्या झेल्या वरवीं कोंकणी कवितेंत एके तरेचो शक्तिस्वर जागो जाल्लो, समाजवादा सांगातान सांस्कृतिक दायजाचो सुंदर मेळ ह्या झेल्यांत घाल्लो दिश्टी पडटा.

तांची कविता चडशी प्रसंग सापेक्ष. त्या त्या काळाकडेन संबंद दवरून मनाचे उमाळे उक्ते करपी अशी सहज स्फुरिल्ली तांची कविता आपणाक जें कितें सांगपाचें आसा तें सांगून वता. जिविताक फुडो करून वचप ही कवीची रीत. जशें जिवीत वांट्याक येता ते प्रमाण अणभव घेत आपणाली वाट सारप हें तांचें तत्त्वगिन्यान. जरी ती तशी आसली जाल्यारय बंडाचें निशाण ती सगळ्याच काळाचेर नाचयता, केळयता हेंय तितलेंच खरें!

अभ्यासक आनी समीक्षक मुक्ती आदले कोंकणी कवितेचे तीन मुखेल प्रवाह मानतात. पयलो म्हळ्यार बयाभाव, अभिजीत, बाकीबाब हांच्यो सामाजिक जाणविकायेच्यो, चाली लावन गावंक येवपी अश्यो रोमँटिसिझमाच्या सौंदर्यवादाच्या प्रभावाखाल आशिल्ल्यो कविता, जांचें दायज यशवंत केळेकार, गजानन रायकार, उदय भेंब्रो, हरदत्त खांडेपारकार हांणी चलयलां. ताल आनी लयान बांदिल्ल्यो ह्यो

कविता. बाकीबाबांनी देशप्रेमाच्या हुंवारांन आनी काळजांतल्या उमाळ्यांनी भरून एका फाटोफाट संग्राम गितां आनी भावकविता रचली. कोंकणीचे काव्यशक्तिचें दर्शन घडयतना तिच्या लालित्याचें आनी संगिताचेंय तालबद्ध दर्शन तांणी घडयलें. कोंकणीक छंदान बांदिल्ल्यो, शब्दांनी भाराविल्ल्यो ह्यो कविता इहवादी, भोगवादी जिविताचेंय दर्शन घडयताल्यो. दुसरो प्रवाह मनोहररायांचो. काळजाचो थाव घेवपी आनी गोंयच्या समाज-जिवितांत रिगून सगळ्यांक एकठांय हाडपी. गोंयचे समाज जिणेचें आनी राजकीय विडंबनाचें वास्तव चित्रण करपी. जाल्यार तिसरो प्रवाह मेळटा र.वि. पंडितांचो जो काळजासावन तकलेक भिडटा.

अशे फाटभुंयेचेर आध्यात्मिक पांवड्यावेली आनी मनीस धर्माचें चित्रण करपी कविता घेवन आयले पांडुरंग भांगी (१९२३). आत्मपरीक्षण, जिणेंतल्या गुढाचो थाव घेवपी वृत्ती आनी चिंतनशीलता हे तांचे कवितेचे कांय विशेश मानतात.

‘दिश्टावो’ (१९७२), ‘अदृश्टाचे कळे’ (१९८२) आनी ‘चांफेल्ली सांज’ (२०००) अशे एकापरस एक सरस कवितांचे झेले घेवन तांची प्रतिभा अभिव्यक्त जाल्या. ह्या झेल्यांतले कवितेंत गोंयच्या समकालीन वास्तवाचें वा राजकीय वा सामाजिक जिणेचें चित्र आयिल्लें दिसना. हाचें कारण तांच्या व्यक्तिमत्वांतली चिंतनशीलता आसूं येता. हे कवितेंत दिसता तें जिणेंतले सूख आनी दुख्ख एकाच मापट्यान मेजपाची थिराय आनी खोलाय आशिल्ल्या आत्मचिंतकाचें विंगड विंगड रूप. बऱ्या-वायट प्रसंगांतल्यान वाट काडटना भांगींची काव्य भास एके कलात्मक रितीन वाचप्यांमुखार जो ‘हांव’ हाडटा तो वेगळेवेगळे अणभव स्वीकारपी एक सर्वकाळ असो मनीस जावन उरता आनी वाचप्यांक तो मनीस काळजासावन तकलेमेरेन भरयत वचपी वेगळोच असो अणभव दिता.

भुरगेपणासावन एकोडोच उरिल्लो हो कवी मुखार आपणांतच घुस्पून रावप ही निजाची प्रकृती मानून रावलो. आनी वाचनांत, पुस्तकांतच चड रमूंक लागलो. तातुंतल्यान घडये सृजनाची ओड निर्माण जावन बरपाकडेन ओडला आसूं येत. झरतुश्ट्र आनी खलील जिब्रानासांगातान फॅर्नाद द् पेसोआय तांकां भुलोवन आनी प्रभाव घालून गेलो. जिणेच्या प्रवासांत जायतीं अपेसां, अपमान, उवेखणी भोगचीं पडलीं आनी काळजाचेर जाल्ले घाय भितरले भितर सोसचे पडले. ह्या वेळार जी व्यथा भितरल्यान खतखतून आयली तिका उतरांचें माध्यम मेळ्ळें आनी कल्पनेच्या

आधारान कवितेच्या जिणेविशींचीं चिंतनां उगतीं जालीं. कवी आपले अणभव सैम आनी ताचीं रुपकां, प्रतिकां, प्रतिमा घेवन उगते करता. जिणेविशीं चिंतनां उगतायताना जिणेचेर भाश्यय करता.

परिणामकारक आनी आशयपूर्ण प्रतिमांचो वापर ही भांगींचे कवितेची विशेशताय. तांकां लागून कवितेक एक लय लाभल्या. तशेंच यमक, उपमांचोय वापर करून ह्या प्रतिमेंतल्यान उगतो जाल्लो आशय परिपूर्ण करता. नकसूद शब्दांची येवजण करपी भांगींची कविता एके तरेची गूढ आनी खोलाय लाभिल्ली कशी आसा. ब्रह्म जाल्लो म्हजो अंश/संवसारकडे/नवें नातें जोडून रावतलो ह्या तांच्या विचारान कोंकणी कवितेक वैशिकतायेच्या पांवड्यार पयलेच फावट व्हरून बसयली. रझावांचे दिवे, हावेसांची सांवळी, दृश्टांताचीं जोगलां, रगतांतलो चंद्र अशा आनी जायत्या अशेतरेच्या प्रतिमांनी तांची कविता फुलता. कोंकणींत अशें तरेचीं प्रतिकां पयलेच फावट भांगींचे कवितेन हाडलीं.

भांगींच्या वट्ट कवितांतल्यान एक दुखेस्त सूर सारको जाणवता पूण मन आशावादी आशिल्ल्यान वैराग्य ना. ताच्या मनाक आयिल्ली निर्शवणी खिणभराचीच. 'भाग्यवंत सपन म्हजें दंवार आतां पिकतलें / थोड्याच अशा घटकां भितर गिराण म्हजें सुट्टलें' हातुंतल्यान कवीचे जिणेवयलो विश्वास उडूंक ना हाची गवाय मेळटा. कवीक आपणालें मळब सांवळेन भरलां अशें दिसता म्हणसर ती सगळी दिगंत जाल्ली जाणवता आनी खिणयाळो काळोख पैस जावन आतां नक्षत्रांचो शिंवर जातलो असो विश्वास मनाक दिवन वयता. जाल्यार जिणेचे दुसरेच एके जाणविकायेन ताका भंय दिसता. तो म्हळ्यार मनशाची नश्वरताय. ताचें कुस्कुटावरी आशिल्लें अस्तित्व. मनीस हें सैमांतलें अप्रूप खरें पूण ताका कांयच अर्थ ना. ताच्या आसपान आनी नासपान येदो व्हडलो संवसार किस्कूटभरय हालपाचो ना ही कवीक जाल्ली जाणविकायच ताका असो अंतर्मुख करता आनी निर्विकारय! ताका कवीचे तांकीचो, ताचे तपसाधनेचो साक्षात्कार जाला. देखून तो समाजाक शिटकायता. हो कवी आत्ममग्न पूण आत्मकेंद्रीत न्हय. कवीची नदर निःस्वार्थी. ताणें जर 'हावेसाचे कळे धरले' जाल्यार मळबाकय दोळे फुट्टले आनी रेंवेच्या कणाकणाक जाग हाडपाचें कार्य जातलें.

कवितेच्या मळार गोंय मुक्तताये आदल्या कवयित्रीं मदलें पयलें ठळक नांव विजयाबाय सरमळकार हांगेलें. 'बायलांचें दुख्ख चड, तितलेंच तांचें सुखय व्हड.

तांचो संवसार भावनांनी भरिल्लो. जीवनाकडेन तीं काळजाचे नदरेन पळयतात.' डॉ. मनोहरराय सरदेसाय विजयाबायचे कविते विशीं बरयतात. हेंच रूप विजयाबायन चित्रायलां. देखून तांचो 'मोगाचो विडो' रंगता. साकरपुडो थारिल्ली चली मनांतल्यान मुरगट्टा तें सभावीक दिसता. मनोहरराय मुखार म्हणटात - दादल्याची लिखणी संवसार जिखून आयली तरी घराच्या हुमन्याकडेन पावतकच थारता. माहशेता. विजयाबायचे लिखणेच्या जैताची सुरवात रांदचे कुडींतल्यान जाता. म्हळ्यार तिचे लिखणेची मेधा 'रांदची कूड' अशें बरोवपी म्हणटा खरें, पूण तशें म्हणटना तिचें विश्व, तिचीं भौरंगी रुपां आनी तिची समाजाविशीं, घराब्याविशीं आशिल्ली बांदिलकी कितले विविधतायेन आनी प्रभाविपणान आयल्या हें तें विसरल्यात काय कितें असो प्रस्न पडटा. रांदची कूड ही तिची मर्यादा आसूनय तेदेवेळच्या हेर बायलां भशेन ती तातूंतच मुंगरून पडूंक ना. ती स्वतंत्र व्यक्तिमत्वाची व्यक्ती म्हूण 'गोटलां' तल्यान तितलेच तांकीन उबी जाल्या. देखूनच आवयभाशेचे उदरगतीचोय हावेस ती बाळगिता हें विसरूंक फावना.

विजयाबाय बरप करताली तेन्ना गोंयचे समाजीक परिस्थितींत ल्हवू, ल्हवू बदल जावपाक लागिल्ले. ताचें पडबिंब विजयाबायचे कवितेंत दिश्टी पडटा. गोंयच्या समाजांत तेदेवेळार आशिल्ल्या बायलांची स्थिती उकती करपाक ही गवाय पुरो. स्थीर भाटकारशाय भोगपी, सुशेगाद जीण जियेवपी गोंयकार गोंयातल्या राजकी आनी अर्थीक बदलाक लागून उंचाबळ जाल्लो. कोंकणीचे उदरगतीच्या कार्याक चळवळीचें रूप येवपाक लागिल्लें. अस्तुरी-शिक्षणाचें म्हत्व कळिल्ल्यान जायत्यो चलयो शिकपाक लागिल्ल्यो. कांय नोकऱ्यो करताल्यो. प्रौढ विवाह रूढ जायत गेल्ले. मोग करूनय लग्नां जावपाक लागिल्लीं. हे प्रक्रियेंतल्यान वचपी गोंयची नवशिक्षित अस्तुरी विजयाबायन आपणाले कवितेंतल्यान पुराय तांकीन उबी केल्ली. तिच्या मनांतलीं झुजां, हुंवार अचूकतायेन दाखयल्ले. पूण ही अस्तुरी शिकून नवो विचार घेवन आयिल्ली आसूनय तिचे भोंवतणचो तिचो समाज पारंपारीक विचारांखालाच आशिल्लो. देखून कंवळे चलयेक आदर्श नारी जावचेलो उपदेश कवयित्री करता तेन्ना अजाप जायना. सुखी जिविताचीं सपनां रंगोवपी साकरपुड्यांतली नाजूक चली जेन्ना विधवापणाच्या उज्यान हुलपता तेन्ना निस्तेज जाता. 'काळजांत यादिचे दुखां पिले' सांसपीत बसता. तेन्ना ३०-४० वर्सां आदलो गोंयचो समाज आनी तातुंतली बायलेची जीण उबी जाता.

१९७० उप्रांत संवसारांतल्या साबार मळांचेर क्रांती जाली. जाचे पडसाद गोंयांतय उठले. १९७५ वर्स स्त्री-मुक्तीचें थारलें आनी संवसारभर बायलांच्यो चळवळी मूळ धरपाक लागून वाडीकय लागल्यो. बायलांमदीं हाका लागून नवें आत्मभान आयलें आनी संवसारभर चालू आशिल्ल्या बायलांचे चळवळीन तांकां बळगें दिलें. त्यो आपणालीं दुख्खां, प्रस्न मांडपाक लागल्यो. बायल आनी दादलो हांचे समानतायेची आग्रो आनी संवसारभर वेगळ्या वेगळ्या मळार प्रस्थापित जाल्ल्या दादलो प्रधान समाजव्यवस्थेक तीव्र विरोध अशा दोन तोंकांचे मदीं बायलांची चळवळ उबी जाली. १९७५ उप्रांत अस्तुरेची प्रतिमा मांडपी बरोवप्यांक ह्या नव्या नदरेंतल्यानच अस्तुरेकडेन पळोवन तिका आपणाल्या साहित्यांत उबी करची पडली.

नवी जाणविकाय जाल्ली, आपणाल्या अस्तित्वाचो साक्षात्कार जाल्ली नवी अस्तुरी साहित्यांतल्यान आकाराक हाडली ती जयंती नायक, प्रशांती तळपणकार, माया खरंगटे, शकुंतल आर्सेकार, नीला तेलंग, शांती तेंडुलकर हांणी. आपल्या व्यक्तिमत्वाचीं तासांच तांणी तेदेवेळच्या कवितांतल्यान उगतायल्यांत. तांचे पिरायेक सोबसारकी मोगाची भास एकेवटेन आनी क्रांतीची भास दुसरेवटेन उलोवपी तरणाटी तांचे कवितेंतल्यान येता. म्हणूनच 'मोन्या मोगा' चो 'ध्यास' तांकां लागता. अमुरपिक्या मोगाची भास उलोवपी किशोरी तांचे कवितेंतल्यान उबी जाता. तेन्ना तिका आयिल्लो दुवावय उगतो जाता - मातयेच्या वासान/रिगला कोणाचो स्वास?

पयसुल्ल्या पारव्याचो/घेतलो कोण अदमास? आयज लोकवेदाची विद्यार्थिनी आनी संशोधिका म्हूण जयंती नायकान आपणाली प्रतिमा उबी केली जाल्यारय कोंकणी साहित्यांतलो तांचो प्रवेश कवयित्री म्हूण जाला. आनी उप्रांत कथाकार म्हूण थिरावला. तांच्या 'गर्जन' हे साहित्य कृतींतल्यान आमकां गांवगिन्या वाठारांतली कश्टकरी बायल मेळटा. तिचे वास्तव जिणेचें भिरांकूळ चित्रण तें करता. कश्टकरी समाजाची प्रतिनिधी आशिल्ली बायल आपणाल्या 'षंढ' घोवाखातीर वावराडीपण सोंसता. आपली जीण ताचे खातीर झरयता. पूण पोटया गुळ्याक 'बाबा' म्हणपाची सत्ता नाशिल्ली बायल पळोवन कवयित्रिक येता तो किंवाटो प्रतिनिधिकच म्हणूं येता असलो. अस्तुरेचे हे परिस्थितीचो विचार करपाक ती लागल्या आनी ताचेर जापय अपेक्षिता - '२० व्या शतकांतय बी / तिचेर जातल्या ह्या अन्यायांक / जबाबदार कोण? / तिचो षंढ घोव / हो समाज / काय हो अन्याय / मोन्यानी सोंसपी ती स्वतः?' (ती एक वावराडी)

अशेच तरेन समाजाच्या फटकिरेपणांची दखल घेवपी दीपा पै. ताका सूर्य उदेवनय काळोखच दिसता. समाजांत चलपी अन्याय, अत्याचार, हांवपण आनी पोक्यो बडायो मारपाची गरज आनी तयारी तिणें दाखयल्या. तें म्हणटा - 'जेन्ना आमी पोक्यो / बडायो विसरून / हावेसान वावुरतले तेन्ना / आमकां उजवाडाची गरज लागची ना / आमीच सूर्य जावन / पेद्रूंक लागतले / आनी खरेल्या सूर्याक आमची नसाय जातली.'

ही जाली विजयाबाय उप्रांतचे पिळगेची अभिव्यक्ती. समाजीक परिवर्तनाचें वारें गोंयांतय पाविल्ल्याची गवाय दिवपी अशी. ह्या तेंपावयल्यो बायलो दादलो-बायल असो भेद करी नासतना समाजाच्या मुखार आशिल्ल्या आव्हानांक प्रतिसाद दिवपाचें काम करतात. आतां ती आदली लजे-व्हंकल उरूंक ना. आतां ती हुमन्या भितर तिश्टत उबी रावन थंयच्यानच 'सरात फुडें' म्हणिना. तीवूय आतां झुजामळार देंवल्या आनी दादल्याच्या खांदाक खांदो तेंकयत ताच्या सांगातान फुडें गेल्या. हे पिळगेंतल्या कवयित्रींनी समाज बदलपाकच जाय हें वळखून तेविशींची आपली जाणविकाय मोठे सक्षमतायेन मांडल्या. ते भायर दिसपट्टे जिणेंतली घालमेल आनी दोट्टी जापसालदारकी सांबाळटना आवय म्हूण जाता ती परवड ह्या तेंपावयल्या कवयित्रींनी चितारल्या. नूतन साखरदांडेची कविता वाचतकच हे विशींची प्रखर वास्तवताय उत्कटतायेन आकळटा. आनी केन्ना केन्ना अशेंय दिसता, स्वतंत्र बायल म्हूण जगतना तिणें नसत्या सामाजिक बंधनांत आनी फटकिरे प्रतिष्ठेच्या बंधनांत आपणाक शिरकून घेवंक ना मू? नूतन साखरदांडेन आवयच्या रुपांतली नारी वात्सल्याची म्हूर्त रंगयल्याच पूण आपणाल्या माणकुल्यांक समजायतना ती जो उपदेश करता, आपणाक समजून घे म्हणटा तेन्ना तिची अवतिकाय पळोवं नजो जाता. तें म्हणटा - 'म्हाका आवय म्हूणन घेवंक लज दिसता / कारण आवयची माया तुमकां दाखोवंकच शकलें ना.' ही कबुली दितना मुखार तीच आवय म्हणटा - 'तुमी म्हर्जी सपनां पळोवं नाकात / हरशीं ना जाल्यारूय हांव / तुमचे पसून पयसूच आनी म्हन्यांत आसूनय / हांव तुमचेपसून पयस.' हें सांगतना आयच्या गोंयांतले आधुनीक बायलेचें चित्रच प्रातिनिधीक रुपान आयिल्लें दिसना? आपूण बदलता आनी बदलूंक जाय हें तिका कळटा पूण त्या बदलाफाटल्यान आशिल्ली गुन्यांवकारी भावना तिका आजूनय समाजाचे संस्कारशीळतेंतल्यान पयस सरपाक

दिना ही गोंयचे अस्तुरेची विशेशताय, तिका संवसारांतल्यान समेस्त स्त्रीवादी अस्तुर्यांसावन वेगळायता. तिचें विधायक रूप दाखयता आनी बायलेचीं क्रांतीकारी रुपां तिचे जिणेच्या नाजूक, भावविभोर रुपांसयत तितलेच तांकीन उबीं करतना तिचे विशींचो आदर वाडीक लायता.

२० व्या शतमानांतल्या ८ व्या दसकांतल्या कवयित्रींच्या कवितांच्या स्वरुपांत तिचें बदलिल्लें रुपडें दिसलें तरी तिच्यो बायलमनशेच्यो कुरवो पुसूंक नात म्हणपाचेंय कळटा. अस्तुरी शिकली, आपल्या पांयांर उबी रावली जाल्यारय तिका योग्य सांगात्याची गरज ही आसताच. देखून असो सांगाती सोदून काडूनूय तिका भिरांत दिसता ती 'तो' आपणाक मोगांत फटयत म्हूण. कारण - 'मियां एक गरीबाचा पोर आसा / तुज्या आवशीकडल्यान / तुका विकत घेवंक / माझ्याहार पैसो जाय आसा' ह्या प्रशांती तळपणकाराच्या उतरांनी वास्तवाचे भुंयेचें भान ना सोडिल्ली आयची तरणाटी दिसता. हेय परिस्थितींतल्यान वाट काडून 'मेथयेन रंगयल्ले पांय उडयत जयंती नायकाची व्हंकल' येताच आनी 'रस्त्याचे खर हुलप' सोसूंक जायना जावन कुळारचे मायेची याद करत रावता. 'कुळारा' आईचे मायेची गोजडी पांगुरपाक आंवडेता ती कुंदा पैचे कवितेंतली अस्तुरी. तिची अवतिकाय अदीक स्पश्ट उतरांतल्यान प्रतिभा पै फोंडेकारान मांडल्या. 'संवसाराच्यो बंडयो घालून / मंगळसुत्रान माल्लो गळ्याक फांस' हे वस्तुस्थितीक सामखारा वचूनय 'मोगी चाकां चलोवपाची' तिची तयारी अस्तुरेच्या सोशिकपणाचीच वळख दिता. पूण आपणाक सपशेल शरणागत करूनय हीच अस्तुरी दुसऱ्याच्या उपकाराचेर जगपाक तयार ना इतली स्वाभिमानिय बी. ती दिसता नीला-तेलंगाचे कवितेंतल्यान.

बायलेची जल्माची सार्थकताय आवयपणांत. तिचे हे अवस्थेचें वर्णन कवितांनी येवंक ना जाल्यार अजाप. देखूनच साबारांनी कोंकणी अस्तुरेक आवयच्या वेगळ्या वेगळ्या रुपांनी केळयल्या. आवय जालेबगर आवयपणाचें सूख समजूंक कठीण. आपणाल्या भुरग्याक खेळटना पळोवन धादोशी जाल्ले आवयची तुळा कोणाचकडेन करूंक येना. अशी घरच्या हुमऱ्या बसून आंगणात खेळपी दोन भांवडांक नियाळपी आनी तृप्तीचो हुंकार काळजासावन दिवपी आवय आनी तिचीं विंगड रुपां कोंकणींत आयल्यांत. पूण हींच भुरगीं चड जायत गेलीं की संवसाराचो गाडो धुकलना. निर्शोणी पातळटा आनी उमेदीन भरिल्ली जीण कटकटीची जावन 'तिचे जिणेची

फांतोड उजवाडटा / घोवाच्या धेंगशांनी आनी रात जाता भुरग्यांच्या हुयेलींनी' अशी.

मुक्तताये उपरांतच्या पयल्या दोन तीन दसकांतल्या कवितांतल्यान दिसपी अस्तुरेचीं हीं रुपां. ह्या कवितांतल्यान बायल उबी जाताच पूण नव्या समाजाचे कवयित्रीचो खासा बायलांकडेन पळोवपाचो दृष्टीकोणय तातुंतल्यान उगतो जाता. कोंकणी अस्तुरीचें आत्मभान 'म्हाका आतां एकाच दोळ्यांत / आखखो संवसार दिसता' अशें म्हणपा इतलें विस्तारलां. पूण तशें आसूनय संवसारांत बायलांक जी दुय्यम सुवात आयजय आसा, ते सुवातेर रावूनच हातुंतल्यान चडशा बायलांनी अस्तुरी रंगयल्या. देखून ती येता मोगिका म्हूण, आवय म्हूण, बायल म्हूण, तिची प्रिती, अनुसक्ती आमी विरक्तीचीं रुपां मेळटात तीं दादल्याक केंद्रस्थानी दवरून अशें म्हळ्यार अतितायेचें जावचें ना. बायलेचे कुडीकडेन संबंध्यित अणभव, तिच्या मनीसपणाची जाणविकाय, निर्णय घेवपाविशीं तिका आशिल्ली सकयली सुवात, तिच्या श्रमांक मेळपी काडयेचें मोल, मोगाची उपेक्षा ह्या साबार गजालींचें चित्रण आयलां ते पुरुशप्रधान समाजाच्या बंदनांतल्यानच. आयजमेरेन बायल हातुंतच सार्थकताय मानताली जावंये. पूण ते परसूय समाजांतल्या खंयच्या तरी पांवड्यार बायल बदलत गेल्ल्याच्यो कुरवो मेळटात. माया खरंगटेचे कवितेंत बदललेले बायलेचें वर्णन आयलां. 'ही जागी जाल्ली बायल' - ती 'कलिसुगांतली सीता / माथ्यार अन्याय घेवन / धर्तरेच्या पोटांत लिपची ना / ... ही जागी जाल्ली आयची बायल / देवपण घेवंक फुलांत घुस्मटत / देवाच्यांत बसून रावची ना /' अशें ठणकायता तेन्ना बायलेची बायलांनी रंगयल्ली दुसरी बाजू दिसता. ही बायल वेव्हारी, शादूर, घरच्यांच्या कल्याणाचो हुस्को करत आपणाल्या कुळारचे ओडीन, भुरगेपणाचे यादीन, गांवचे ओडीन घुस्पून राविल्ली दिसता. इबाडिल्ले परिस्थितीची खंत ती काडटा आनी 'चौकटींतलें चित्र' बदलपाक जाय अशें म्हणटना कोंकणी अस्तुरेचेर, प्रतिमेचेर मार्मिक भाश्य करता. 'आतां हें फास्केंतलें चित्र / सगळें बदलूंक जाय / तिच्या मस्तकार / फकत तिच्याच संवसाराची न्हय / तर विश्वाच्या जापसालदारकेची / रेखा मांडूंक जाय.' 'तिच्या ओंठार / क्रांतीचीं उतरां घालूंक जाय - तिका बंदखणींतल्यान / मेकळी करात आनी हातांतली लाटणी खोडून / अन्यायाविरुद्ध लडपाची / पेट्टी मशाल चितारात' अशें

म्हणपी अमिता सुर्लकाराचीं बायलां निखट्या बायलपणांत धन्यताय मांडपी, रांदचे कुडींतच उरल्या अशें कोण म्हणत?

कोंकणीच्या मळार आयजूय साहित्यिक बायलां येतना दिसतात. नयना नाडकर्णी, मेघना वेरेंकार, राजश्री सैल, वरदा माड केरकार, मंगला शिवदास, मिलन वांयगणकार, उषा नायक अशीं हीं कांय नांवां. हांणी चडसो कवितांतल्यानय आविश्कार केला. पूण तांच्या साहित्यांत नवें विस्तारिल्लें जिवीत येता. देखून 'फास्क्यो' कवितेंतलें राजश्री म्हणटा - 'कोणें घडयल्यो त्यो फास्क्यो?' तोडून फोडून उडोवच्योश्यो दिसतात ह्यो सगळ्यो फास्क्यो. कारण - 'हांव तातुंतले खंयचेच फास्केंत / सारकें बसना.' हीं आपणाक रेवाडून आशिल्ल्या नात्यांचे, बंदनां सावन पयस वचपाक सोदतात. आपलो सोद घेवपाक सोदतना तीं नव्या संकल्पनांकडेन वचूंक लागल्यांत. आयज गोंयची अस्तुरी निखट्या घरांतले 'रांदचे कुडी'क आपणालें कार्यक्षेत्र मानिना. ती जिवितांतल्या आनी कर्तुत्वांतल्या वेगवेगळ्या आनी नव्या नव्या मळांचेर आत्मविश्वासान वावरूंक लागल्या. पोलीस, न्यायदान, वैजकी, कला, संशोधन, अंतराळ, समाजकार्य हातूंत ती चमकूंक लागल्या. नवीं कीर्तीमानां उबीं करपाक लागल्या, आदर्श घालून दिवंक लागल्या. तिच्या ह्या नव्या रुपाचें चित्रण कोंकणींतले कवितेंत जावपाकच जाय. तें तशें जावपाक जाय जाल्यार आयजवेर तिची जी प्रतिमा उबी जाल्या ती बुनयाद म्हूण खूब उपकारा धारतली हातूंत दुबाव ना. नव्यो भुमिका सांबाळटना तिचे मदीं जाल्ले मानसिक बदल, तिका सोसपाक लागतात ते ताण, नात्यांमदीं जाता तो बदल, खासा ती वा दुसरी एक बायलच समजुपाक शकतली. अशी ही समंजस अस्तुरी आपणाक जितली अदीक जाणून घेतली तितलीच ती मनीस म्हूण आपणाक आनी हेरांकय अदीक बरी वळखतली.

बाकीबाब, पंडित, भांगी हांचे पंगतीक बसपी आनीक एक ज्येष्ठ कवी म्हळ्यार शंकर रामाणी (१९२३-२००३). 'जोगलांचें झाड (१९८७), निळें निळें ब्रह्म (१९९३), ब्रह्मकमळ (१९९५) आनी निरंजन (२००२)' अशे चार झेले म्हळ्यार आयजवरच्या वट्ट कोंकणी कवितेच्या प्रवासांतलो बळांटूक येना असो एक मानदंड! ह्या झेल्यांवरवीं तांणी जिवीत दर्शनाची वस्तुनिश्च नदर कोंकणीक दिली अशें म्हळ्यार लटीक जावचें ना.

मुक्तताये आदीं (१९६०) कोंकणीच्या काव्यमळार जाणविकायेन बसका दवरून बरोवप जालें ना. हेर भारतीय भासां प्रमाण छंद, अक्षर गणवृत्तां, अक्षर संख्याक छंद, मात्रा, वृत्तां, अशी प्रगती जावपाखातीर जी जाणविकायेची वृत्ती दवरची पडटा ती वृत्ती ह्या बरोवप्यांमदीं ना. देखून कोंकणीत जें काव्य निर्माण जालां तें निजाचे उर्बेतल्यान वयर सरिल्लें, जाल्यार कांय कडेन तें अनुकरण करूनय आयलांशें दिसता. पूण कोंकणीच्या सैमीक निजपणाक लागून तें भोव परिणामकाराक आनी प्रभावीय जाल्लें दिसता. अशाच वेळार कवितेची साधना करून तिचेमदीं छंद, मात्रा, गण, वृत्तां, अलंकार हाडपाचो यत्न बाकीबाब, रामाणी, भांगी आनी हालींच्या तेंपार माधव बोरकार करतना दिसता.

रामाणी मुखेलतायेन मराठींतलो कवी. कोंकणी कवितेकडेन ते हालींच म्हळ्यार १९८० उत्रांत वळ्ळे. तांचे कवितेंत समश्टी, देश, धर्म आनी हेर लौकिक गजाली नात. गोंयांतल्या राजकी, सामाजिक बदलाचे परिणाम तांच्या समकालीनांचे कवितेचेर जाल्ले दिसतात पूण रामाणींचे कवितेचेर ते नात. तांकां भौशीक आनी भौतीक गजालींपरसय अंतर्मनाचो आनी तांतुतल्यान जाल्ल्या अंतर्ज्ञानाचो विकास करून तो कवितेंतल्यान उगतो करचो अशें दिसता आसुंये. तांचे कवितेंत गांव, राधा अशा प्रतीक रुपान येवपी गजालींक थळा-काळाच्यो आनी वेळाच्योय शिमो लागनात. तांची कविता आत्मनिश्ट. समश्टीकडेन अलिप्ततायेचे नदरेन पळोवपी. जिणेचे अणभव ते सौंदर्यवादी नदरेन घेतात. देखून कविता आत्मनिश्ट आसूनय वैखीक जाता. तांचो 'हांव' प्रदेशाच्यो, वाटाराच्यो शिमो हुपून पलतडीं पावता. कारण कवीय सगळ्यांसावन पयस वचून एकलोच जियेता.

हांगा म्हाका तांची जीण पांडुरंग भांगी हाचे जिणेबराबर समांतरपणान व्हांवतना दिसता. दोगूय जाण समाजांतले बरे वायट अणभव, अपेस एकटेच सोसतात आनी पचयतात. दोगूय कवी भोंवतण एके अलिप्ततायेचे नदरेन पळयतात. घडये जिणेच्या व्यर्थपणाच्यो जाणविकायो दोगांयनी सारकेच तीव्रतायेन अणभवल्यात आसतल्यो. रामाणींचेंय मन-मळब दाटून आयलां आनी तें ह्या वातावरणांत घुसमट्टा. उडपाची उमळशीक येवनय मन फुलना. 'हें अशेंच चलतलें?' ह्या प्रस्नाची जाप 'घडये पावस पडलोय बी!' अशी मेळटा. होच तांचे जिणेंतलो आशावाद. भांगीचेय कवितेंत ह्याच आशावादान सूर धरला.

रामाणी सैमाकडेन आपणाली भावावस्था उगती करपाचें माध्यम म्हूण पळयतात. आशा आनी निशेवणी, उजवाड आनी काळोख, उमास आनी पुनव ही देखूनच प्रतीक रुपान तांचे कवितेंत येतात. तांचे कवितेंत सैमाचीं वर्णनां मेळनात. उतरांचें माध्यम वापरून रंगयल्लीं चित्रां कवीची सरल आनी सुक्षीम भावावस्था उगती करतात. ते वरवीं सैमाची गती उतरांनी दाखोवपाचें कसब उण्यात उणीं उतरां वापरून तांणी सादलां, आशयाची अचूकताय ह्या तांच्या विशेशा सांगातान सुचोवप ही तांच्या काव्याची खासियत. 'फुल्ले आंगार चात्र्या कळे' सारकी रचना वाचप्यांचेर खोल परिणाम करता ती ह्याच गजालींक लागून. 'रात' ह्या उतराच्या जायत्या रुपांनी काळोख येता. देखीक 'रात, उमाशेच्या मळबार, नखेत्रांचो पावस, चात्रें, जोगलांचें झाड, म्हाकाळ कळ्ळें ना' अशा कवितांतल्यान रातीच्यो / काळखाच्यो जायत्यो छटा साकार जातात. तांची त्रयस्थ वृत्ती सौंदर्य संवेदनात्मक कशी आसा तांचो प्रयत्न ह्यो कविता दितात.

रामाणींचे कवितेन आत्मपरता आनी आत्मनिवृत्ती हांचे मदीं आशिल्ल्या आत्मतपस्काराचें दायज कोंकणीक दिलें अशें म्हळ्यार अतिताय जावचेली ना. 'लखलखून पेट्टा आनी जळटा कशें झाड, गोबोर ताचो जावचे आदीं तुकाच सोदून काड' अशी आत्मसोदाची जाणविकाय जागयली आनी ह्या आत्मसोदांत वर्सानवसां अंतर्मुख जावन विचार करतय आत्मसाक्षात्काराचें जोगूल झाड जावन आयलें.

आयच्या यांत्रिक युगांत शेणिल्ल्या मानवी भाव भावनांक आनी सर्वव्यापक शुन्यवादाक जाप म्हळ्यार रामाणींची आशावादी कविता. छंदाची आनी आंतरिक गेयतेची जाणविकायेन केल्ली साधना तांचे कवितेंत अणभवक मेळटा. अस्तित्ववादी जिणेचे जाणविकार्येंतल्यान रामाणीन 'म्हाका आयकूंक येतात ते फकत उजवाडाचे अमुरपिके श्वास' अशा स्वप्नील उतरांनी हाडली आनी निरर्थकतायेक आनी खीणवादाक (क्षणीकवाद) तांणी विशाळ काळाचो स्विकार करून जाप दिली. तांची कविता 'फांकिल्ल्या उजवाडाच्या हातांनी मायेमोगान सासपिता, सासपीत रावता...'

रामाणींचे कवितेची एक विशेशताय म्हळ्यार अभिव्यक्तीचें नकसूदपण आनी अल्पाक्षरी अर्थघनताय. तांचे कवितेन बाकीबाबालो स्वप्नवाद आनी मनोहररायालो वास्तववाद हातूंत सुसंवाद हाडलो. हाचें कारण तांची काव्यतपस्या. हे तपस्येक संतवाङ्मयाचो स्पर्श आसा तशीच भावसमृद्ध प्रतिमाशैलींतल्यान आयिल्ली प्रत्ययकारिता आसा.

रामाणींच्या कवितांचो रचनाबंध मुक्तछंदाक लागींचो. यमकांतल्यान ती उलयताच पूण मुक्तछंद, गद्यछंद आनी छंदमुक्त ह्याय रचनाबंदांतल्यान ती बरे तरेन, मेकळे पणान आनी आंतरीक लयीन उलयता. आपणाले अणभव तांणी मुक्तछंदांतल्यान जपल्यात जाल्यार कांय कडेन निवेदन पद्धतीन मुक्तछंद वापरून नवें तंत्र आपणायलां. कांय कडेन आपणाले अणभव तीव्रतायेन उगते करपाखातीर कांय कडेन विरोधा भास (जस्टापोझ) आपणायला. कांय प्रतिमांची पुनरावृत्ती जाल्या कशी दिसता खरी, पूण तीच प्रतिमा तोच अर्थ पर्थून उगतायना. देखून त्यो प्रतिमा सांकेतिक जायनात. प्रेम भावनेंतल्यान सैमाकडेन संबंदित प्रतिमा नाजूक भाव उगतायतात. ही तांचे प्रेमकवितेची विशेशताय आनी तांकय. मोगाचे भावनेचें उत्कट रूप उगतावपाखातीर चित्रप्रतिमांचो वापर रामाणींनीच कोंकणीत केला.

तांच्या कवितांत जायतेकडेन अवतरण चित्रां आनी विरामचित्रां आयल्यांत. हांच्या वापरा संबंदी रामाणी खूब काटेकोर आशिल्ले. तांचेमदीं बदल जाल्लो तांकां मातूय आवड नाशिल्लो. तांच्या मत्ता प्रमाण हीं विरामचित्रां रचनेचे आनी अर्थ उगतावणेचे नदरेन खूब म्हत्वपूर्ण आसतात. तांणी कवितेच्या अर्थांत जसो बदल करूं येता तसो तिच्या अर्थाच्यो शक्यतायो वाडोवन आशयाचो आवांठ वाडोवं येता.

रामाणींच्यो पुराय कोंकणी कविता चार विशयांमदीं वांटल्यात.

१) मनीस-जिणेपलतडची शाश्वतायेची ओड.

२) एकटेपणाची जाणविकाय.

३) मोगाची भावना.

४) सैम आनी मनीस हांचे संबंद. हे कवितेंतल्यान तांणी कोंकणीक आशयाची खोलाय, वेगळी लय आनी संवेदना दिली. रेखीव घाट आशिल्ली अमूर्त, सरल अशी तांची कविता कोंकणी कवितेक गृढवादाकडेन अचळय व्हरून पावयता हातूंत दुबाव ना.

पांडुरंग भांगी, शंकर रामाणी हे कोंकणी कवितेची वेगळी वाट माड्डीतात तेन्ना तांकां येवन मेळटा तो वेणीमाधव बोरकार हो. कोंकणी कवितेक वस्तुनिश्टतेसावन व्यक्तिनिश्ट करपाचें काम ह्या तिगांचीय केलां. पूण ह्या तिगांचेंय कवितेंतलें व्यक्तिमत्व विंगड. तिगांनीय आत्मनिष्ठाच! पूण तिचो पोत तिगांय कणकणीं विंगड. भांगीली आत्मनिष्ठा तत्त्वगिन्यानी. आपलेच भितरं घुस्पून आत्मचिंतन करपी. रामाणीली

अंतर्ज्ञानाच्या साक्षात्कारान भरिल्ली, अलिप्ततायेन भोंवतणचे समश्टीकडेन पळयतना सौंदर्यवादी नदर न सोडपी. देखून विखिक आत्मनिश्ठा उगतावपी.

ह्या दोगांयच्याय कुळयेंतलो पूण आशावादी तत्त्वगिन्यान सांगपी माधव बोरकार. 'चंवर' (१९६९), 'वताच्यो सांवळ्यो' (१९७२), 'उजवाडाचो रूख' (१९७५), 'पर्जळाचें दार' (१९८६), 'यमन' (१९९९) आनी 'अव्यक्ताचीं गाणीं' (२००२). हे तांचे कविता संग्रह. तांणी ज्या काळार कविता बरोवंक सुरवात केली तो कवितेच्या मळावयलो नवकवितेचो काळ. रोमँटीक कवितांच्या निमण्या काळावयली कविता बाकीबाब, भांगी, रामाणी बरयताले. सामाजिक जिविताचेर र. वि. पंडित, पुंडलीक नायक, प्रकाश पाडगांवकार बरयताले. हांचे कवितेंतल्यान समाजाचें शोषण, शारांतल्या मनशांचें तुटकपण आनी तुटिल्ल्याची भावना, कुटुंबाचीं चित्रां मनोहरराय सरदेसाय, उदय भेंब्रो हांचे कवितेंत येतालीं. सामाजिक वास्तवतायेची जाणविकाय दिवपी आनी सामाजिक बदल जावपाक जाय अशें आग्रहान सांगपी ह्यो कविता कांय प्रमाणांत मोगाच्योय कविता हांणी रचल्यात. पूण हांचेपरस वेगळी कविता माधव बोरकारान रचल्या. ती म्हळ्यार 'आंतरिक निश्ठे' कडेन नातें सांगपी. देखूनच ती आपणालें निजाचें कविताविश्व निर्मूक पावल्या. 'हें एक नवें घराणें वयर सरपाक लागलां... आदल्या पांचूय घराण्यांच्या नात्यांतलें जायत पुणून वेगळें आनी स्वतंत्र' अशें ताच्या 'वताच्यो सांवळ्यो' तल्यो कविता वाचतकच रवींद्र केळेकारांक दिसलां.

७० च्या दसकांतल्या माधव बोरकारांच्या पयल्या झेल्यांतले कवितेंत सैमाची सुवात काव्यविशय म्हूण उणी आनी काव्यात अणभवाचें माध्यम चड आसा. तांचे कवितेंत सैम येता तो तांच्या भावानुभवाचें एक आंगचें माध्यम म्हणूनच. वास्तव आनी कल्पकताय हांच्या संयोगांतल्यान कवी मोगाचें ऐंद्रीय रूप चितारता.

बाकीबाब, पुंडलीक नायक ह्या काळांत समाजीक आशयाच्यो, अध्यात्मीक आशयाच्यो आनी मोगाच्योय कविता बरयताले. हे फाटभुंयेर माधव बोरकारांनी ह्या विशय, आशयावयल्यो कविता रचल्यात तांची संख्या साप्प उणीच आसा. पुंडलीक नायकांचे कवितेंत समाजीक बदलाची इत्सा आनी मोगाची भावना येता. तांचे समाजीक जाणविकायेच्या कवितांचें आकलन करून घेतना तांच्या प्रेमकवितांचो संदर्भ फाटभुंयेसारको जाता. उपरोधीक शैलींतय कांय कविता मेळटात. पूण माधव

बोरकारांच्या कवितांनी अशें जायना. समाजीक वास्तवाची जाण आसुनूय माधव बोरकारांतल्या कवीन बाकीबाब, रामाणी, भांगी वा तेदेवेळार मराठींतल्यान बरोवपी हे वृत्तीच्या आनीक कांय कवींची लय धरी नासतना वेगळेच तरेन ही रोमँटीक परंपरा केळयल्या अशें दिसता. आनी आदल्या कवींची रोमँटीक व्याप्ती वाडोवन माधव बोरकारांनी ती वृत्ती चड परिपूर्ण करपाचो यत्न केला अशें दिसता.

माधव बोरकारांनी कोंकणीक नव्यो प्रतिमा आनी प्रतिकां दिल्यांत. नवी आनी वेगळी शब्दकळाय दिल्या. कवितांच्या वळींची रचनाय घट्ट विणीची कशी जाल्ल्यान तातुंतलो आशय लेगीत एकसंध दिसता. ते प्रामाणिकपणान काव्यानुभवाक भिडटात. देखून तितल्याच निखळपणान तांचो हो काव्यनुभव आविश्कृत जायत रावता. काव्यानुभवाची मांडावळ करतना सौंदर्यशास्त्रीय रचनेचेंय भान कवीन नकळटां राखलां अशें म्हळ्यार जाता. तांच्या कांय कवितांचो अक्ष सैम आनी मोग आनी त्या अक्षाचो परीघ म्हळ्यार नर-नारी संबंद.

कवीन जी निजाची काव्यभास सोदल्या आनी घडयल्या तशी ती करतना कोंकणीची सभाविकताय सांबाळ्या. आनी आपणें घेतिल्ल्या अणभवांची विश्वसनीयता तशीच दवरल्या. तांच्या अणभवांची ताजपणा, तांचे अनुभुतीचें प्रामाणिकपण आनी उत्स्फूर्तताय हांणी हे कवितेचे भाशेकय काव्यात्मकताय हाडल्या. हाचो अर्थ कवी आपणाले अणभव तश्यातशे कवितेंत हाडटा अशें न्हय. अणभव पयलीं तांच्या मनांत भरता, थंय बिंबता. ताका ते मनोमनच नवे रंग, रूप, आकार, अर्थ दितात आनी उपांत नव्या-पोरण्या अणभवांचें संघटन करून आपणालो वेगळोच सर्जक अणभव व्यक्त करतात. देखूनच जावंये, केन्ना केन्ना कविता संदिग्ध, अस्पष्ट, अर्थांत सांपडना अशी जाल्ल्याचे आरोप हे कवितेचेर जाल्यात.

कांय वर्सां आदीं माधव बोरकारांक कोंकणींतलो बालकवी आनी उपांत 'सान बाकी' म्हूण पाचारताले. एका काळार माधव बोरकारांची तुळा ह्या कवींकडेन जाताली म्हूण आयजय ती तशीच करप समा न्हय. विशेश करून 'यमन' (१९९९) आनी 'अव्यक्ताचीं गाणीं' (२००२) ह्या झेल्यांतल्यो कविता पळयतकच तांची ती कविता ही साप्प वेगळे वाटेन गेल्या अशें दिसता. कांय प्रमाणांत ती शंकर रामाणीचे कवितेचे प्रकृतीकडेन लागसारपणा दाखयत आसली जाल्यारय ती तेय परस चड इंदिरा संत आनी पु. शि. रेग्यांचे कवितेकडेन साधर्म्य दाखयता.

साबारांनी प्रेमकविता बरोवन तांगेल्या प्रकृती धर्मा प्रमाण तातूंत विविधताय आयल्या. बाकीबाबाले प्रेमकवितेंतली प्रेयसी तांची घरकान्नच आसुनूय शृंगाराचें चित्रण सांकेतिकपणान आनी राधा-कृष्णाच्या मोगाचो आडोस घेवन आयिल्लें मेळटा. धुंद प्रणयार्ची चित्रणां आसूनय समाजीक संकेतांक लागून कवीच्या व्यक्तिगत मोगाचे भावनेच्या आविश्काराची चाकोरीबद्ध अभिव्यक्ती जाता. देखून हे कवितेंतल्यान आयिल्ले निजाचे अणभव निजाचे उरनात. ते सार्वजनीक जातात. इंदिरा संताचीय प्रेमकविताच; पूण ती चडशी घोवाच्या सहवासांतली आनी उप्रांत ताच्या विरहांतल्यान उप्राशिल्ल्या भावनात्मक प्रतिक्रियेचेर आदारिल्ली आनी देखून संकेतात्मक. हे फाटभुंयेर तिसरो कवी पु.शि. रेगे घेतलो जाल्यार ताचेकडेन माधव बोरकाराचें नातें चडशें जुळटा अशें दिसता. मनशाची सृजनशक्त पु. शि. चे कवितेच्या अणभव विश्वा फाटल्यान आसा देखून सृजनशक्तीचो साक्षात्कार तांकां अस्तुरेंतल्यान जाता. तिची जीवनोत्सुकताय म्हळ्यार अस्तुरी शक्त. हीच शक्त पु. शि. क भुलयता आनी तातुंतल्यान तांच्यो अस्तुरी प्रतिमात्मक कविता उब्यो जातात.

माधव बोरकाराले कवितेंत अस्तुरी आनी दादलो हांचे मदले मुळावे ओडीचीं चित्रणां आयल्यांत. विंगड लिंगांमदीं शारिरीक आकर्शण उत्पन्न जाता तेन्ना ताका काम-भाव म्हणटात आनी मानसीक आकर्शणाक प्रेमभाव. ह्या दोनूय भावांचीं वर्णनां तांच्या कवितांतल्यान आयल्यांत. तांचे कवितेंतलो 'हांव' आनी 'तूं' म्हळ्यार एक दादलो आनी एक अस्तुरी. ही 'तूं' कवीचें अणभवविश्व. 'तूं' चे फाटल्यान आशिल्लें अस्तुरी रूप कवी केन्ना सादात्म्य जावन वा केन्ना अंतर दवरून साकारता. कवी आपणाले काव्य-तंत्रेंतल्यान अस्तुरीचे कुडीची सुंदरकाय कल्पनेन अणभवता आनी आपणालो शरीर पांवडो सोडून नवेंच काव्यमय, कल्पकतापूर्ण रूप धारण करता. देखून त्या विशिश्ट अणभवाक अर्थपूर्णताय आनी सोबीतपण येता.

'यमन' (१९९९) हो तांच्या काव्यप्रवासांतलो मैलाचो फातर अशें म्हणू येता. हातुंतली कविता नव्या तेजान वाचप्यांमुखार आयल्या. ह्या झेल्यांत कवीन जिणेविशींची आपली अणभवनिशठा व्यक्त केल्या. कवीचें सैमाकडेन आशिल्लें सादात्म्य ह्या कवितांतल्यान उगतें जालां आनी कोंकणी कवितेक एक नवेंच रूपनिशठ स्वरूप दिलां. कवीचें अणभवविश्व एककेंद्री आसूनय एकांगी जावंक ना. आत्मनिशठ आसूनय आत्मकेंद्री जावंक ना.

‘अव्यक्ताचीं गाणीं’ (२००२) तल्या कवितांनी आपणालो साज शृंगार लय तत्त्वांसयत उगतायला. भारतीय जिणेंतलें सत् आनी सौंदर्य दाखोवपी, नीज संस्कृतायेची खुणो दाखोवपी कविता हातूंत आयल्यात. आनी जशें कितें कवी आपणाले कवितेचे वरवीं, तिचे माध्यमांतल्यान भास आनी संस्कृतायेचें रीण पावोवपाचे यत्न करता काय कितें अशें मनांत येता.

१९७६ वर्सा ‘गा आमी राखणे’ हो झेलो घेवन पुंडलीक नारायण नायक वाचप्यांमुखार आयलो. समाजवादी कवितेचें एक नवें पर्व हे कवितेन कोंकणींत सुरू जालें अशें म्हळ्यार अतिताय जावची ना. जेदे वेळार कोंकणी कवितेचो भार उणो जातासो दिसलो तेदे वेळार पुंडलीक नायक, रमेळ वेळुस्कार, प्रकाश पाडगांवकार, गजानन जोग, पुरुषोत्तम शिंगबाळ, माधवी सरदेसाय अशे जायते तरनाटे कवी कवयित्री कवितेच्या मळार उदले. कांय तिगून उरले, कांय काळाचे व्हांवतेंत व्हांवन गेले. कांय जाणांची प्रतिभा हेर साहित्य तरांच्या मळार फुल्ली. पुंडलीक नायक कवितेच्या माध्यमांतल्यान वाचप्यांमुखार येवनय उप्रांत नाटककार म्हूण थिरावलो.

‘गा आमी राखणे’ ह्या तांच्या झेल्यांतल्यान गोंयची गांवगिरी जीण दिश्टी पडटा ती ताच्या नांवासावनच. कवी आपणाले कवितेच्या माध्यमांतल्यान आपणाल्या काळजांतले उमाळेच उगते करता. ताचो जिविताकडेन पळोवपाचो दृश्टिकोन उगतो करता तेन्ना ताचें व्यक्तिमत्वय उबें जाता. कवीचे व्यक्तिगत उमाळे जावं, समाजीक उमाळे जावं, ताचें कवीत, दोन तरांच्याच मापट्यान मेजतात. ती म्हळ्यार भावानुभवांचें अस्सलपण आनी तें अस्सलपण उबारतना घेतिल्लो कलात्मक रुपकार.

ह्या कलात्मक रुपकारातल्यान नायक तीन तरेच्यो कविता वाचप्यांमुखार दवरतात. (१) स्वातंत्र्य मुल्यांचो आविश्कार करपी, (२) सैमाची आनी गावांची वर्णनां करपी आनी (३) मोगाचे उत्फर्क उगते करपी. ‘म्हजो बांगर बैल, गोरवां, अशें सदळ रावप ना’ ह्यो आनी अशोच आनीक कांय पयल्या प्रकारांत येतात. ह्या कवितांतल्यान कवीन आपणाल्या अस्तित्वाचो उद्घोश केला. ‘बांगर बैल’ हें तरनाट्या समाजाचें प्रतीक. जो रुढी, परंपरेचीं सगळीं बंदना तोडून उडोवपाक भायर सरला. ‘बांगर बैल’ हे कवितेतली प्रतिकां आनी काळाचो संदर्भ निखट्या गोंयच्याच समाजाक धरून ना. कवीक इतलो मोटवो अर्थय अभिप्रेतव्य ना. ताणे आपले कवितेक वेगळेंच रुप दिवन तिचें प्रतीक निर्मिलें आनी प्रतिनिधिक रुपान

आपल्या जिविताविशींचें लख्ख चित्र वाचप्यांच्या सामकार दवरलें. बैलाच्या ह्या प्रतिकाचो उपेग ताणें निखट्या वर्णनाखातीर करुंक ना. घडये तांचे पिळगेची ती आपजीणच म्हळ्यार जाता. ह्या झेल्यांतल्या कवितेंच्या वळी कणकणीं किंवाटो उगतो जाता. चिड्डिल्ल्या तरनाट्याचो हावेस तांतूतल्यान उगतो जातना आयिल्लीं उतरां कोंकणी मातयेचो परमळ घेवन येता. ती उतरां जितली खर तितलींच नेट उगतावपी. कविता सुघड आनी चैतन्यान भरिल्ली आसतकच ती वाचप्यांक ओड लायता आनी तांकां अंतर्मुखय करता.

‘म्हज्या बैलाक किरोंवनी’ अशो चैतन्यान भरिल्ल्यो वळी वाचप्यांक विचारय करुंक लायतात. ‘वेदनांचो आख्खो दर्या मोन्यांनी पियेवपी’ कवी ‘तांबडो मातयेचें इमान जांणी आजून घाणाक दवरुंक ना’ (आमीं कोण) हें पुराय आत्मविश्वासान सांगता, तेन्ना ताचे फाटल्यान दिसता ती थळावे मातयेकडेन आशिल्ली कवीची बांदिलकी. कोंकणी मनशाचें अणभवविश्व आनी त्या अणभवाक खासा आपणाले शैलीन गिरेस्त करपाची तांक! तिचे मदीं घोग्यांनी कोंसळपाची शक्त आसा. हावेस, किंवाटो, तिडक, उपहास असल्या गुणांनीय ती भरिल्ली आसा. तांतूतल्यान कवीचे वैयक्तिक भावनेपरसय सामाजिक भावना चड उत्कटतायेन व्यक्त जाल्ली दिसता.

‘राखण्यांनो/ परत एकदां/ म्हजेखातीर/ तुमचेखातीर/ वडाखातीर/ पिळग्यांखातीर/ सरयाखातीर/ परत एकदां/ फटीं सोडून/ मांडयेक मांडी लावन/ बसात वडामुळांत/ परत एकदां/ डबी करात/ जाण भास.... मोड भास....’ (राखण्यांनो) अशे तरेच्यो कवितेच्यो वळी पळयतकच अन्यायाआड झुझपाची प्रवृत्ती खासा कवीचीच हें स्पश्ट जाता आनी कवी समकालीन जीणेच्या आनी आपणाल्या अस्तित्वाची जाणविकाय पर्थून पर्थून कित्याक करून दिता ताचेरय उजवाड पडटा. फुडाराच्या पिळगेक आनी युगाक मनशाच्या इतिहासाची वळख करून घेवपाखातीर ह्या कवितेचो आदार घेवं येतलो.

विंगड विंगड प्रतिमा घेवन आयिल्ली ही कवीता गोंयच्या सासायेच्या जागवणेची वळख सांगता. ही ‘जागी जाल्ली सासाय’ आता गोंयच्या समाजाच्या साबार पांवड्यावेल्यान उलोवंक लागल्या. ती मनीसपणाचो धर्म जागोवंक सोदता. ते खातीर कवितेची भास आयजवेर येवंक नाशिल्ली अशी जाल्या. शक्तिची आनी मुक्तिची कविता, राखपी वृत्तीचीय आसा. ती प्रतीक रुपान

आयल्या तशीच 'नोस्टालजिक' कृत्तीनय बी आयल्या. (आजयेची काणी, म्हजी आवय)

'बचकभर आबोल्यांकय / गंध फुटत

पोसोभर चात्र्यांतय / खळें भरत'

अशी मनाची भावविभोर अवस्था जाता ती मोगाची सुलुस लागतकच. मोग म्हळ्यार जीण फुलोवपाची, परमळित करपाची एक शक्त. मोग म्हळ्यार एक रसरशीत अणभव. उर्बा, तेज, शक्त दिवपी आनी कोणाखातीर तरी आपणाली आत्मोवती करत रावपाची तांक. आपणाक समजून घेवपी, आपणाल्या स्वासांत परमळपी अशी अस्तुरी आनी तिचेमदी लिपिल्ली अबोल अशी आस्वासनां, तिच्या सांगाताचो, तिचे सांगातान घेतिल्ल्या खिणांचो अणभव, संवेदनांचो आशय उगतावपाच्या यत्नांतल्यान कितलेश्योच कविता हांगा आयल्यात. मोगिकडेन येता म्हणून सांगतकच तिची वाट तेळपी, काळीज मुठींत घेवन रावपी कवीमन म्हळ्यार खतखतपी आदन. ताच्यावेल्या धांकणापोंदा जी उदकाची खर हुनसाण आसा ती ताच्या प्रत्येक उतरांतल्यान जाणवता. ताची अस्वस्थता वाडत वता तेन्ना - 'जण एकल्याच्या पावलाचो ताल चुकोव येतालो' आनी ताका 'येंवपाचें म्हत्त्व कळ्ळें' मोगाचेंय मोल आसता. तो मेळनासो जातकच ताचे तें मोल कळटा. ही जाणविकाय जावपाइतली असामान्य प्रगल्भताय ह्या रसरसत्या भावनेंतल्यान जावं येता.

कवीक आशिल्ले सैमाचे ओडीन ताची विंगड विंगड रुपां केळयल्यात. ताका 'मिर्गाचे उले चिप्प भिजोवन वतात' तिचेवेल्या मोगाचे आनी 'जोगलावत्या दिठी'चें नातें तोच दाखोवन दिता आनी तेखातीर केळम्याचें प्रतीक घेता. 'आत्म्याच्या वज्ररूखांक' पानांकणकणी सपना फुलतात. आनी ती 'उजवाडाचें नातें रुजयतात.' मोगाचे आशेनय सद्दिवेकी मनशाचें आचरण बिगडूं येता.

अशे रितीन सर्वस्पर्शी जिणेची कविता पुंडलीक नायक हांणी वाचप्यांक दिली. तांचे जिणेंतल्यो प्रतिमा, तांची नवसाण आनी तांतलें मर्म काव्याच्या अस्सलपणाच्या फांटभूयेर प्रभाविपणान नदरेंत भरता. तांची कविता जिणेचे निबरसाणींतल्यान फुल्ल्या. अन्यायाआड उर्बीं रावल्या. गोंयचे सामाजिक जिणेचो उणावत चलिल्लो पांवडो आनी अनितीमान सयश्टीकडेन चलिल्लो ताचो प्रवास हो कविचो चिंतेचो आनी चितप करपाचो विशय.

मनशाक शब्द मेळटकच संवेदना, भावना, विचार, कल्पना, स्मृती अशो जायत्यो मानसीक शक्ती जाग्यो जाल्यो. तांतुतल्यानय ताच्या अणभवांक एक विलक्षण उत्कटताय आनी संमिक्षताय आयला. गीतांतल्यान ही संमिश्रयताय उत्क्रांत जावपाक लागून कवितेचो जल्म जालो. गीतांतलो ताल, लय, ध्वनी हांची जाणविकाय, शब्दांचे गुणविशेश, तांचे अर्थाकडेन आशिल्लें गूढ नातें. ह्यो साबार प्रक्रिया कवितेच्या जल्माची गजाल सांगतात. पूण कवितेन आपणालें सर्वस्व एकवटायलें तें निखट्या शब्दार्थाचेर आनी शब्दार्थाच्या एकवटान आपणाले परिणाम घडोवपाचेर. हे प्रक्रियेंत भाशेची सर्जक शक्त मिथिकल जाली. कवितेंतल्यान उगतो जावपी आत्माविशकार कवी आनी ताचें व्यक्तिमत्व हें ताचें कारण. कविचे भावावस्थेंतल्यान ताच्या अंतर्मनाचो, ताच्या संवेदनांचो, व्यक्तिमत्वाचो उगतो जाल्लो उमाळो म्हळ्यार कविता. हो उगतो करपाक उतरां जाय. तांचोय वापर जतनायेन, नकसूदपणान करचो पडटा. आनी उतरांच्या अर्थाचेय भान दवरुंचे पडटा.

साहित्य अकादेमीचो पुरस्कार फावो जाल्लो कवी रमेश भगवन्त वेळुसकारांच्यो कविता वाचतकच वयल्यो गजाली नदरेमुखारच्यान झकळून वतात. हाचें कारण म्हळ्यार तांच्या कवितेंतल्या उतरांक आशिल्ली निजाची लयबद्धता. तांचे मोरपाखां (१९७७) माती (१९८३) आंगणी नाचता मोर मोरया (१९८८) साबुलगोरी (१९८९) हिरण्यगर्भ (१९९३) सूर्यवंशी आनी तनरजोती (१९९९) अशे कविता झेले वाचतकच सैमाच्या उत्पनासावन मिथकांच्या आदारान उबें केल्ल्या गूढ वातावरणांतल्यान लोकगितां मेरेनचो प्रवास कोंकणी कवितेक नवी दिका दिवंक पावल्यात म्हळ्यार समा जातलें. सैम, सुंदरकाय, अस्तुरी, प्रीत हे तांच्या कवितेचे मुखेल विशेश. तांच्या कवितेंतलो सैम मनशासारकोच वावुरता. तांणी मनशाच्यो भावना सैमाचेर आरोपीत केल्ल्यो आसात अशें म्हळ्यार जाता. देखून तांची 'पाना लजतात.' दनपार 'हळडुवीच पिंगशी कशी, पिंगशा सावळ्यांची हिप्पीण' जाता. 'साबुलगोरी' तलें झाड मनांतल्यान खंती जालां. आनी हाची जाणविकाय कवीक जाल्ल्यान तो झाडाच्यो भावना उगतायता - 'दुख झाडाच्या मनांत / दुख झाडाक सोंसना/ मिटी फोडची म्हळ्यार ताका कोणूच मेळना/ ताका कोणूच समजना.' अशे तरेन झाडाचें रुपक घेवन बरयिल्ल्यो आनीक कांय कविता वाचुंक मेळटात. झाडाक जाल्लें जुख्व दाखयता तेन्ना तो प्रतीक रुपान स्वताल्या मनाचें चित्रण करीना मू? झाड वाऱ्याकडेन मागणें मागता 'वाऱ्या वाऱ्या जशें सर्गार जाता/ तशें संवसारांत जावंदी.'

आनी एके कवितेंत अशेंच मळबाकडेन मागणें केलां. हे सर्वव्यापक मळबा/ म्हज्या समेस्त पेल्यांक/ तूं तुजी उंचाय दी. अशे रीतीन सैमाक वा तांतूतल्या घटकांक मनशाच्यो भावना दिवन, तांचें वैश्विकीकरण शाश्वत सत्याची जाणविकाय करून दिता. ह्या जाणविकायेतल्यान जिविताकडेन पळोवपाची नदरय मेळटा. चित्रदर्शन हो वेळुस्काराल्या कवितेचो स्वभावधर्म. 'अशी आमोरी शिमोरी/ एक काळ - सांवळण/ माथ्यार उजवाड-दुधाचा/ बिंदली गवळण/ जाय सांज-सांवळण' अशें आमोरेचें मिथक चित्र कवी पितारता आनी राधा-कृष्णाच्या काणयेंतलें गूढ वास्तव वातावरणाकय धुसरताय हाडटा. सांजेची गवळण चुकल्या, शेवण्यांचें पांयजण बांदून 'कृष्णाखीण' गरयत वता अशी प्रतीमा जाणविकायेच्या संवेदनातल्यान कल्पनेच्या साम्राज्यांत वास्तव पावल केन्ना दवरता हेंच समजना. 'सावुलगोरी'चीय काल्पनिक मिथक कथा सोनाय सुंदरी आनी मोराची खंडकाव्यात्मक निर्मणी करता.

कविच्या प्रतिमेची परिणत अवस्था म्हळ्यार 'सावुलगोरी.' 'सावुलगाळीं'तल्यान 'पावशी शेन' झडटा तशी झळकत येता. श्रावणांतल्या शेनपी पावसाच्या पड्ड्याफाटल्यान ती दृश्यात्मक जावंक लागता. ह्या तेपावेलें एकंदर वातावरणच पावसा-वताक लागून ध्रमील, धुंद, धूसरशें जाल्लें आसता. तीच धुंवटी सावुलगोरीचे प्रतिमेभोंवतणी पातळून आसा. देखूनच तिचेविशीं एक अनाम अशें गूढ आकर्शणयबी. दिठयेच्या हातांनी सांसपून गेल्ली ही सावुलगोरी काळजां- यादींक खिणांची घुंगरां बांदून गेल्या. ती हय न्हयशी भुलय घालून गेल्या. उपरांत दोळ्यांक झालर लावन बशिल्लो तिचो 'चंद्रीमुखडो' कसो 'सोनायमुखडो.' कोणाकय पिशें लागचें अशी ही सावुलगोरीची प्रतिमा. तय चंद्रीमाशी, साखर उतरी, शेरवडशिंंगार लेवून आयिल्ली ही नवनायिका 'रगत थेंब्याच्यो घुरी' घालतना दिसतकच सैमाक रुंवारुंवातल्यान हुरहुर लायता.

'हिरण्यगर्ग' ह्या झेल्यांत कवीन मनशाच्या आनी सैमाच्या आदिमतत्वाकडेन वचपी कविता रचल्यात. स्वताकच समजून घेवपाचे उमळशिकेक लागून ती कविता आध्यात्मिक वा संतवाङ्मयात आसपावपासारकी आसा अशें कोणूय म्हणतय बी, परंत अध्यात्माचो वाटार तपसाधनेकडेन वचपी. अभंग वा ओवी छंदातल्यान आयिल्ल्या ह्या काव्यांत आशयाचें, रचनेचें आनी विशयाचे नदरेन तत्त्वगिन्यानीशें बरप जाल्लें दिसता. 'आतां म्हजो उजवाडू/ तुज्या ब्रह्मांडाक वेडूं/ आनी तरीकूय

उरूं/ धा आंगळांनी/’ वा ‘दोळियांचो देवु/ म्हजो इश्ट उजवाडु/ म्हज्या तनरांचो सर्गु/ सर्वयामी’ ह्यो वळी वाचतकच प्रतिभा आनी प्रज्ञेचो सुमेळ जाल्लें हें काव्य अशीं उतरां येतात. सुर्याची/ तेजाची विंगड विंगड रुपां केळयतना ‘अस्तित्व सुक्तां’त आदीय स्वर-सूरासयत उद्गार येता. ‘अस्तित्व संवसाराची सुंदराय जी उतरां व्हाळांनी व्हांवता’ ती पळोवंकच पावना. अशें जातकच ‘हांव’ नावाचें अस्तित्व घुसपता. संवसारातल्यो कांय आडखळी ताका विचार करपाक लायतात. आनी हे विचारच इतले खर जातात की ‘हांव’च खरायेंत जळपाक लागता आनी तें जळप साक्षात्कार जाता.

‘तनरज्योतीं’त आत्मत्यागांतय सौंदर्य आसता अशें सुचोवपी, सौंदर्याच्या साक्षात्काराची वर्णनां करपी कविता आयल्या. ती पारलोकिक आसा अशीय जाणविकाय जांवक लागता घडये अभिजातपणाच्या लागसारा वचपी कवितेच्या भाशेखातीर आसूंयेत. ही कविता मिथकाक ओंपिल्ली. तांतुतल्या मनशाचें अस्तित्व संवसाराक उजवाडावपी जोतींत आपणाले नदरेची जोत मेळोवन एके तनरजोतींत नाच्च जालें. एकेपरीन ‘आंगणीं नाचता’ सावन ‘सावुलगोरी’मेरेनचेच दायज ‘तरनजोतीं’न मुखार व्हेलां अशें म्हणूंक येता. ‘हिरण्यगर्भा’तलीय भास प्रतिमास्वरुपीच जाल्या. अशा काव्याचो रुपकार स्पश्टपणान कळून घेवप शक्य आसता व्हय? असो प्रस्न वेळुस्काराली कविता वाचतना पडटा. कवितेचें ग्रहण करपाची मानसिक अवस्था आसली जाल्यारय ती कळटाच अशें ना. पुण तिची लय जरी भावली जाल्यारय काव्य कळूंक येता हें स्पश्ट जातलें. देखीक ‘धपक धपक घुमटां घन दनपार, लीप-दीप दोळे’ ही नादांत भुलोवपी लयकारीच! कविच्या काव्याक नवीच खरी परंत कोंकणी शब्दकळेची कांत मारिल्ल्यान भाववृत्ती लयबद्ध जातात. आनी गोंयच्या लोकगीताचे दायज लाबता. देखीक ‘शंबल्यो रे बाबा शंबल्यो’ सारक्यो लोकगीताच्यो वळी पळयतकच गोंयचे मातयेसावन हे कवितेक वेगळावंनजो अशें दिसता.

‘आनी ती जाता हुस्को/ आनी ती जाता दोळ्यांचें पातें/ आनी ती जाता...’ अशे लोकगीतांचे, जागराचे संदर्भ घेवन आयिल्ल्या उतरांची आवर्तनातल्यान लयबद्धता सादप हो वेळुस्काराच्या कवितेचो गुणधर्म. ‘आमोरी-शिमोरी, उलुपी सांजवेळो, धुंगुरु धुंगुरता, मत्त मोतयाळें चात्रे, लिप-दीप दोळे शिरशिर नाम्रुबे, शेवण्या-शुतुल्या, सुनरचंवरी चात्र्यांत सर्पसुरंगी कोचो’, अशीं सादाच्या स्वरा-सुरान उतरां

आवर्तनां करतात; आनी गूढ, कठीण, आकळपाक दुर्बोध अशो वळी निखट्या अनुप्रासांच्या आवर्तनांतल्यान सरळ-सुलभ कशो दिसूंक लागतात. 'अनहद नाद, अनादी नाद, झिणझिणटे शिर्वाण केण, नृत्यकळाशीर, मनहद नाद, हेमनदर द्वारका, सपनपारो' हीं अशी अस्पश्टशीं प्रतिमा घडोवंक पळोवपी कोंकणी, संस्कृत वा उर्दू - फारसी उतरांय तांतुतल्या निखट्या लयीखातीर मनभुलयाळीं जातात. विंगड विंगड प्रतिमांच्या भाशेंतल्यान उलोवप हो कवींचो हक्कच. अर्थात ह्यो प्रतिमा वाचप्यांक सरळपणान प्रतीती दीत म्हणपाची गवाय कोणूच दिवंचो ना. 'आकाशगंगेच्या उजवाडांचो काळोख' सारकी विरोधाभासी, धपको दिवपी प्रतिमाय हाकालागून साकार जाता. अल्पाक्षत्व हो केन्ना केन्ना देखूनच शाप जाता कारण ताकालागून आशय साप्प झिरझिरीत आनी कांयवेळा अमूर्तसोच जाता. मागीर रसीक हांच्याफाटलो अर्थ सोदपाच्या भोंवऱ्यात घुस्पता. मुक्तछंदी पुण कांयशी कठीण आनी अल्पाक्षरी कविता स्वताचो घाट सोदपाच्या येत्नांत घुस्पून उरल्या. कविची आवडटी अध्यात्मिक, तत्त्वगिन्यानीक आनी वैदीक वाटारांतली भोंवडी वाचप्यांक जमताच अशें ना. तो कवीची तीं रुपां सोदपांत आनी कवीच्या अनुभूतीचो प्रत्यय घेवपाच्या यत्नांत काव्यातली काव्यात्मकता शेणोवन बसता. ते भायर ही भास चड संस्कृतमय अशीय जाल्या. देखीक 'हे वसुंधराय संवेदन, तमसंहारक, तुजे प्रदक्षिणार्थ, तंद्रेतले चंडांश, हिरण्याक्षा, रत अविरत त् संभवाग्निठ' बी उतरां पळयतकच अशें दिसता की ही जानपदाची भास न्हयच. परंत जानपद जावंक पावता इतली तांक आशिल्ली भास. तांच्या 'माती, सावुलगोरी' ह्या आदल्या झेल्यातली सोपी, सादी, लोकवेदाच्या बाजाची रचना उपरांत उरली ना. बकीबाबांनी म्हळांच:- 'जी भास साहित्याच्या प्रांतात आजतागायत येवंक नाशिल्ली ती हाका लागून आतां साहित्यांत प्रतिष्ठा जोडूंक लागल्या. तांचे जिणेंतल्यो प्रतिमा सौंदर्यरूप घेवंक लागल्यात आनी तांची कविता मुळाव्या आनी थळाव्या जानपद छंदाक भिडूंक लागल्यात. हांची ही कविता फुडली वाट रेखतली आनी सगळ्या भौसाक जागयतली. मागीर साम्रीकोनशांत पडिल्ले जानपद छंद नवीजवसाण घेवन उदठले' (कोंकणी काव्यसंग्रह : प्रस्तावना १९८१)

पुंडलीक नायकान कोंकणीक मानवी जिणेंतल्या तीव्रतर अणभवांची वळख करून दिली आनी ताचो समकालीन वेळुस्कारान अप्रतिम शब्दकळा कोंकणीक दिली अशें म्हळ्यार जाता.

‘उजवाडाची पावलां (१९७६), वास्कोयन (१९७७) हांव मनीस अश्वत्थामो (१९६५), कविता : काळ रेल्वेच्यो; मनहारशांच्यो पावसा पाणट्याच्यो (१९९३) आनी सर्ग घडपाक धर्तरेचो’ (१९९४) अशे एकापरस सरस झेले दिवपी कवी प्रकाश पाडगांवकार तसो प्रसिद्धी विन्मुखच. पुण ‘उजवाडाचें पावल म्हजें/ काळखा सोंपण चट्टलें / येंव तुफान जांव मोड/ सहजकायेन परतीतलें’ असो आत्मविश्वास उगतो करपी. ताका उजवाडाचो ध्यास लागला. ह्या उजवाडाक तो सत मानता आनी आनंदय मानता. सामाजीक बांदिलकी मानून घेतिल्ल्या ह्या कवीन दुख्खाचो घसघसो उतरांतल्यान ओतून दिलो. मनशाच्या यांत्रिक जीणेंतल्यान ताचें मनय यंत्रच जावन गेलां. एके तरेच्या विचित्र विकृतीन ताका ग्रासलां. तिचेंच चित्रण म्हळ्यार ‘वास्कोयन’ वास्को म्हळ्यार ‘एक रसायण/ खतखतत रावपाचें/ रसायण तें हेंच काय कितें/ विश्वाच्या उद्धाराचें?’ अशा उद्गारांनी कवीची सामाजिक बांदिलकी निराकार जाता खरी पुण ‘हांवच/ मागदालीन जावन/ तिचें दुख उलोवंक लागता’ ह्या सहज ओळींनी कवीच्याय दुख्खाचें वश्विकीकरण जाता.

वास्को म्हळ्यार निखटें शार न्हय. ताका मानवी भाव-भावना, रुपडें, आसा. देखून मनशाक जशें मद, मत्सर, लोभ, मोह, काम, क्रोध, अशे षड्रिपु वेंगावन बसल्यात तशेंच बास्कोकय जालां. ही जाणविकाय कवीक तीव्रतायेन जाल्या पुण तिची ऊक्तावणी तितल्या प्रभावीकपणान, कळाशी सादून जावंक पावली ना. हांगां कवीच्या अणभवाक भिडपाच्या प्रामाणिक पणाविशीं मातूय दुबाव ना. पुण मनशाची अवतिकाय, दुख्ख, ताची हारिल्ल्याची भावना तितल्या प्रखरतायेन आनी उत्कटतायेन उगती करपाक ह्या झेल्यातलो कवी मातसो उणो पडला अशें म्हाका दिसता. घडयें नवेपणाकलागून तशें घडलां आसूंयेत.

मात ‘हांव मनीस अश्वत्थामो’ ह्या झेल्यांत कवी आदल्या नव्यापणाच्या कट्ट्यांतल्यान भायर सरला. अश्वत्थामो ह्या पुराणांतल्या अज्रवंर चिरंजीवावरवीं कवी आपणाल्या मनाची खंत पर्गटायता. आनी ताच्या फाटभूंयेर अर्विल्ल्या मनीस कुळयेकडेन वाचप्यांचें लक्ष ओडटा. अश्वत्थामो एक संत्रस्त आत्मो. ताचें अज्रंवरपण आनी चिरजीवित्व होच ताचो स्नाप. कृपाचार्य, बळी, मारुती, वामन आनी अश्वत्थामो अशे पांच चिरंजीव. पुण तांचे मदीं आनी अश्वत्थाम्याचें मदीं एक आकांताचो दर्या आसा. त्या दर्यापलतडीं हो एकलोच निसूर जीण जगपी

जीव. कुरगेपणासावन सदांच फटोवन घेत आयिल्लो आनी मरण येना म्हण जगपी जीव.

आयचो मनीसय तसो 'अश्वत्थामोच'! तोवूय अश्वत्थाम्यावरी लौकिक आनी पारमार्थिक जीणेंत हारिल्लोच आसा. तो तसोच उरचो म्हणूनच समाजांत कांय जाण वावुरतात; निश्टेन. अश्वत्थामो दुखी कित्याक तर ताका आपणाल्या जळजळपी घाव्याचेर तेल घालूंक मेळना. मनीस दुखी कित्याक जाल्यार. ती नीजपणाक स्वत्वाक सांबाळूंक पावना. सुखाच्या सोदांत ती विडविडटा. पुण ती सुखांय शाश्वत न्हय. आनी अशी जाणविकाय ताका जाता तेन्नाची ताची वेदना, दुखणें सैमाइतलेंच पुरातन आनी अनंत थारता.

ताच्या कवितेंतल्यान सैमार्चीं वर्णनां आयल्यात. हो सैम कवी भशेनच अस्वस्थ आनी कांय प्रमाणात पराभूतयबी.

सैमांतली अज्रंवर रूपडीं म्हळ्यार श्रावणत्रापक, न्हंय, सूर्या, शेंवणी, कौमार्य, दर्या, काजूलो बी. तांची वर्णनां आयल्यात ती कविचे मानसीक अस्वस्थतायेसावन काळखाची भीक मागपी सूर्याक 'उजवाडाचो शाप' आसता. ताका लागून हेरांक उजवाड दिवपी सूर्याय बी आपदुख्खाचीच भावना पांगरुन बसला हें कवीक आतां दिसूंक लागला. अश्वत्थाम्याच्या प्रतीका वरवीं अस्वस्थपण, अगतिकताय, हरिल्ल्याची भावना तरेतरेन परगटायता.

ताचे फुडले झेले (कविता:काळ रेल्वेच्यो; मन हारशांच्यो, पावसा पाणयाच्यो; सर्ग घडपाक धर्तरेचो) मानवतावादी हश्टीकोण दवरपी देखून जिणेचे उत्क्रांतीचो दिश्टावो ताका जाता. जीण म्हळ्यार बदल. ही संवेदना जेन्ना कवीक जाता तेन्ना अणभवाची ताची अभिव्यक्तिय बदलता. बदल हो सभाविकच. ताचेरच मनशाची संवेदना आदारून आसता. ताका लागून तिवूय बदलता. वेल्या दोनूय झेल्यांत कवीचोय बदल्ले वर्तमान दिश्टी पडटा. काळ आनी जीण हांच्या प्रवाहासांगातान कवी न्हंयेच्या प्रवाहाचोय प्रवास जेन्ना दाखयता तेन्ना ताचे जीवनवृश्टीक आयिल्ली खोलाय स्पश्ट जाता. ताका आयिल्लें आत्मभान ताका चिंतनशीळ करता आनी तो एका समन्वयाचे भूमिकेचेर आयिल्ल्याची जाणविकाय वाचप्यांक जाता.

गोवा कोंकणी अकादेमीच्या स्थापनेक लागून जायत्या साहित्यिकांक साहित्य पसवण आनी पोसवण जावपाक आदार जालो हांतूत दुबाव ना. तिचे पयलो चंवर

येवजणेक लागून कोंकणी काव्यमळाक घसघशीत चंवर येवपाक लागला. ह्या काळडवेल्या पिळगेंत कोंकणी कवितेच्या क्षितिजाचेर नवे तारे उदेवंक लागल्यात. राजय पवार, प्रसाद लोलयेंकार, संजीव वेरेकार, निलबा खांडेकार अशे तांतले कांय मुखेल तारे. हे नवे पिळगेचे कवी आपणाल्या तांकीप्रमाण कोंकणी साहित्याच्या मळार प्रामाणिकपणान योगदान दित आसात; आनी तांच्या अभिव्यक्तिवरवीं कोंकणी कवितेचो फुडार भोवच आश्वासक आसा म्हणपाटी गवाय मेळटा.

राजय पवाराचो 'पावसफुलां' (१९९७) वाचतना कवीच्या तरणाट्या मनाचें दर्शन घडटाच सांगातान ताच्या समाजाभिमुखतायेची सुलुसय जाणवता. तरण्या पिरायेवेली ही कविता आसूनय ती कवीची चिंतनात्मकताय / विचारात्मकताय दाखयता. हे कविची चिंतनात्मकताय वाचप्यांक कांय मुळावीं तत्वां आनी विचार दिता. 'शुन्यांतल्यान विश्व जाता, पिशेपणां!, आवाजाचे रंग, म्हाप्रस्न, जग हें उरफाटें' अशो कांय कविता देखीक घेंव येतात. कविची खंत, तिडक उगती जातना ताच्या फाटल्यान आशिल्लें कवीचें निरागस मिश्रिकलपणय दिश्टी पडटा. (देखीक: लव्ह इज ब्लाइंड)

'तेन्याकय लागलां/ मोग पिशें/ काळीज पळे तकलेर घेवन/ वान्यावांगडा/ धोलता कशें.' मोग ही भावनाच खंयच्याय कविमनाक खुणोवपी. कविराजय ताच्या मोगांत पडल्याबगर कसो रावत? पुण "भितरल्या दोळ्यांची" तांक लक्षांत आयिल्लो कवि आपणाले मोगिकेक विश्वात्मक रुपांत पळोवपाची आस दवरता. मोगाची उत्कटताय कवीन खूबच प्रभावीपणान, पुण एके तरेचे तटस्यतायेन उक्ताटायल्या. मोगाचीच विंगड विंगड रुपां अणभवतना 'पावसफुलांत'लो कवी दिसता. केन्ना तो 'तुज्या म्हज्या मोगाखातीर' 'पांवळेंतलो थेंबो' जावन 'मोगा ss' असो 'उलो' मारता, जाल्यार केन्ना ताका मोग 'चिरमुल्यांचो चिवट लाडू' जाल्ल्यान खावपाची वस्त कशी दिसता. कांय वेळा तो वडिलकीचो आव हाडून 'मोग म्हळ्यार फोग, थोड्यांचो पेट्टा थोड्यांचो शेळता' अशी उपदेशात्मक भूमिका घेता. वेगवेगळ्या रुपांतल्यान प्रगट जाल्ली ही प्रेमभावना राजयाच्या पिरायेच्या तरणेपणाची गवाय दिता. केन्ना वाट पळोवंक लावपी उमळशीक, जाल्यार केन्ना दुकां खळोवपी खंत, केन्ना भेटीची उत्कटताय तर केन्ना निर्शेवणी.

'पावस' हो कविच्या प्रतिभेचो अंतस्रोत. 'हो पावस तिचे मनांत कितल्योशोच यादी जागयता आनी 'तिचें भोंवतणी/ कुळाराचे यादिवीं/ कुपां दाट्टात/ तेन्ना/

तिच्या मनांत पावस पडटा...' कवीक पावसाचें प्रतीक जशें मानवलां तशें आनीक कांय प्रतिमाय ताचे आवडीच्यो कश्यो दिसतात. देखीक: पोरसूं, काळजांतलें पोरसूं, खोशयेची रोपलां बी. ताची कविता आत्मनिश्ठ स्वरूपाची. ताका लागून 'हांव आनी म्हाका' आयिल्ले अणभव ह्या झेल्यांत आयल्यात. 'म्हजे उपरांत, म्हजी जीण, हांव अभागी' ही शिर्शकांच खूबशें उलयतात.

राजयाच्या कवींत मनोहरराय आनी रवि पंडिताची परंपरा मुखार चलोवपाची तांक दिश्टी पडटा. आयजच्या समाजाच्या विशमतायेचेर तो उपहासान बरयता. ताच्यो गांधीवेल्यो कविता (नथुरामा तुजे उपकार जाले बी) वाचतकच ताच्यामदल्या ह्या तांकीची जाणविकाय जाता. कावळ्याक भूक लागली आसतनाय तो फुड्यांतलो भाकरेचो कुडको खावपाक अनमनता तेन्ना कवि म्हणटा - 'ताच्याय मनांत/ प्रस्न उप्रासला जांवये/... हो भाकरेचो कुडको/ हिंदुचो कांय/ मुसलमानाचो..' समाजातली धार्मिक विशमताय कवीन कावळ्याच्याच नदरेन कशी हेरल्या तें पळयतना विचारी मन अंतर्मुख तशेंच अस्वस्थय जाल्याबगर रावना. कवीन कांय 'चंवरा' गाळल्यात वेल्या जेश्ट कवींचें अनुकरण करीत. पुण तें कशेंय आसलें जाल्यारय राजयाच्या 'पावसफुलां'नी एक नवो तरणो कवी कोंकणीक मेळ्ळा. विचारांची थिरताय आनी प्रगल्भताय ताच्या ह्या कवितेंतल्यान दिश्टी पडटा. ताच्या ह्या पयल्याच झेल्यान अपेक्षा वाडयल्यात हांतुत दुबाव ना. ताच्या कवितेची गेयता नदरेंत भरतनाच ताणें दिसपट्ट्या जिणेंतली घेतिल्ली रुपकां वाचप्यांक भुलयतात, तशेंच ताची प्रतिमासृष्ट वाचप्यांक अनपेक्षित धपकेय दिता अशें आसूनय कवितेची कळाशी ताका सहज सादल्या अशें म्हणनशें दिसता.

ह्याच तेंपावेल्या 'वेध' आनी 'सुर्यवंशी' (१९९९) ह्या दोन कविता झेल्यांच्या कवीन म्हळ्यार निलबा खांडेकारान कोंकणी कवितेच्या मळावेली परंपरागत फास्की मोडून वडयल्या अशें म्हळ्यार लटीक जांवचेना. कविता वाचप्यांक आकर्शित करता ती तिचेकडेन आशिल्ल्या सुघड, चैतन्यशीळ, रुपाक लागून, आनी तिचे मदल्या वाचप्यांक अंतर्मुख करुंक लावपी तांकीक लागून. कवी म्हळ्यार समाजाचो 'थर्मामिटर.' आपणा भोंवतणी जें घडटा ते विशींची क्रिया-प्रतिक्रिया उकतावपी. ताका लागून कवी जियेतना आपणाली कांय मत्तां, आपणालो नदरेकोण आनी आपणां भोंवतणीं जें घडला ते विशींची प्रतिक्रिया उकतायत आसता. आपणाल्या दिश्टाव्यान ताका

आयिल्ल्या अणभवांफाटलो कलात्मक आशय कवितेच्या माध्यमांतल्यान प्रतिकां-प्रतिमांच्या आदारान उकतो करीत आसता. खांडेकाराची 'सूर्यवंशी' मेरेनची कविता होच अणभव दिल्याबगर रावना. तेच बराबर कविच्या संवेदनशीलमनाची गवाय ताचे भोंवतणेच्या घडणुकांचेर ताची जाल्ल्या प्रतिक्रियेंतल्यान मेळटा. ह्यो कविता कविचे जिणेंतले दुख्ख आनी ताका लागून जाल्ली आत्मपीडा हांच्या आदारान कोंकणीच्या मळार वेगळेपणान उठून दिसतात. 'वेधां'तल्यान सामाजिक जाणविकायेच्यो कविता दिवपी खांडेकार नव्या विचारांत समाजाच्या परिवर्तनाचें साधन मानता. विचारांचो तोच धागो मुखार व्हरपी 'सूर्यवंशी'तल्यो कविता समाजाकच अन्यायाआड झुजपाचें आव्हान दिता. समाजातले प्रखर वास्तवतायेची जाणविकाय दिसना सुर्याची प्रतिमा घेवन क्रांतिच्या उजवाडाचे झळझळीत बाजुचीय वाचप्यांक वळख करून दिता.

सूर्या म्हळ्यार आदिम आनी अंतिम सत्. प्रखर आनी जळजळीत वास्तव. अशें सर्वव्यापी प्रतीक घेवन ह्या झेल्यातली पुराय कविताच प्रतिकात्मक जाता. कवितेंतल्या प्रतिमांचो अर्थ समजून घेतना कविची, कवितेविशीं आनी जिणेविशींची कल्पना मूर्त जाता. आकळता. तो समकालीन जिणेविशीं भाश्य करता आनी आपणाल्या व्यक्तिमत्त्वाचे घडणुकेंतल्यान समाजाक सामकारा वता. ताच्या भावजीविताचेर जातल्या परिणामांतल्यान संवेदनशीळताय दिसता. सूर्याचे प्रतीक रूप क्रांतीची शक्तीची उर्बा दिवपी. सामाजिक अन्यायाआड बंड करपाचें बळगें दिवपी तांची ही प्रतिमा जायत्या अर्थान कवितेंत आयल्या. पुराय मनीस संस्कृतायेचो व्यापक संदर्भ घेवन आयिल्ली ही कविता वाचप्यांचे मनोधारेणक बदलून बडोवपाची तांक बाळगिता. देशांतल्या वेगळ्या वेगळ्या सामाजिक आनी राजकीय घडणुकांचेर उजवाड घालून २१ व्या शेंकड्यांत आपणालो 'वंश उजागर' करपाचो निश्चेव करपाचें आवाहन वाचप्यांक करता. सामाजिक आनी इतिहासीक व्यक्ती घेवन प्रतिकात्मतायेन भोंवतणच्या समाजाचो अर्थ कवी लायता. ती ताची विशेशताय जाल्या. कविचें समाजाविशींचें भान आनी अन्यायाविशींची तिडक दर कवितेंतल्यान दिसता. क्षुद्र कर्ता आनी प्रसंगाचें रुपडें घेवन ह्यो कविता कवीची भावस्थिती उगतायता. तेन्ना ताचे कवितेंत उपहासात्मक सूर येता. ह्या उपहासाफाटली करुणा मात कवी उगतीकरता ती रांगडे आनी पोजडे शब्द रचनेंतल्यान. कविता कांयकडेन निवेदनात्मक जाल्ल्यान तिचेमदली काव्यात्मकताय शेणिल्ल्याचो अणभव येता.

‘कुडींत व्हंजळूं कितलोय काळोख कुत्राटो/ उजवाड मनांतल्यान किल्लतलोच’ असो आश्वासक विश्वास दिवपी कवी परेश नरेंद्र कामत. ताचो ‘अळंग’ (२०००) वाचत सावन वाचपी जायत्यो अपेक्षा दवरतात. कोंकणी कवितेच्या आत्मनिश्ठ व्यक्तिनिश्ठ कवितांच्या वळेरींत बसपी हो झेलो ताच्या पयलेपणाचो अणभव दिना. ही कविता सृजनाचें स्तोत्र आळयता. देखून हांतून जायत्यो आशयगर्भ प्रतिमा आयल्यात. (बिर्येंतलों, गर्भ, व्हंटी) ताची कविता ‘तो’ आनी ‘ती’ ची जायतीं रुपां तांच्याच मदल्या नात्यांतल्यान उगती करता. आनी तशें करतना ‘अळंग’पणान त्या अणभवाच्या खरायेक वचून वाचप्यांक एक तरल अवस्था भोगूंक लायता. कवी म्हणटा ‘दिगंत आनी धर्तर/ जशें मन-अंतर्मन/ गांठीं मुठींत येना दोगांचेय तळ.’

भावावस्था चित्रावपी ताची कविता मिताक्षरी जाल्या. ‘जाणीव, गर्भ, उजवाड’ अशो कांय देखी म्हळ्यार जाता. कांय कवितांनी आशयाची अभिव्यक्ति स्पश्टतायेन जाल्या. ‘सदिच्छे’ची वेगवेगळी भावरूपां उगतायतना तिचे कुसव्यांत ताका आपल्याच ‘मनातलो गाब हालतना’ दिसता. आत्मनिश्ठ कविता कविच्या भावावस्थेचें चित्रण उत्कटतायेन आनी विपुलकायेन जरी करत आसली जाल्यारय भोंवतणच्या समाजस्थितीकडेन ताका आडनदर करूंक येना. देखून आडवादानच ‘घरः एक चिंतन’ सारकी कविता झेल्यांत आसपावता. कवीक आवडीची कशी दिसूंक लावपासारकी कांय उतरां आनी प्रतिमा पर्थून पर्थून आयल्यात. आत्ममग्नतेची आगळी जाणविकाय दिवपी हो कवी २१ व्या शेंकड्यातल्या कवितेचे स्पश्ट रूप उत्कटतायेन परगटायता म्हळ्यार अतिताय जांवपी ना.

प्रसाद लोलयेंकार ‘मुळां’ (१९९५) ह्या झेल्यावरवीं जिणेकडेन एके तरेच्या गंभिरतायेन आनी जापसालदारकीच्या भावनेन पळोवपी कवी कोंकणीक मेळ्ळो म्हळ्यार जाता. ‘हांव’ आनी ताचें अस्तित्व सोदपी कवी ह्या झेल्यांत दिसता. ते खातीर कांय प्रतिमा आनी प्रतिकांचो वापर सैमाचो आलशिरो घेवन केल्ल्यान ह्या प्रतिकांक सैमाचीच जाणविकाय आनी चिरतारूण्य लाबलां. कवी ह्या झेल्याच्या आदारान अर्विल्ल्या काळांतल्या भौशिक प्रस्नांकडे वाचप्यांचें लक्ष वोडून घेता. आयजच्या मनशाक जीणेविशीं दिसपी असुरक्षितताय, मनशांमदलो अविश्वास असल्या वृत्तीक ‘मुळां’ फुटल्यात. ह्या वृत्तीचें वर्णन करतना कवी जिणेंतलो विरोधाभास वा विसंगती, जिणेकडेन केल्ल्यो तडजोडी, जिणेतले हावेस आनी जिणेची व्यामिश्रताय,

तांतलें बरें वायट पळयता आनी हयन्हयशा उपहासात्मक शैलींत तें मांडटा. 'प्रदर्शनांत लायिल्लीं/ बोनसाय केल्लीं झाडां/ ते मनीस कौतुकान तोखेतात/... प्रदर्शनांत लायिल्ले बोनसाय केल्ले मनीस ती झाडां कौतुकान तोखेतात.' कवीची अंतर्मुख जावपाची चिंतनशील वृत्ती पानां कणकणीं दिश्टी पडटा. वेंचिक उतरावळ आनी स्पश्ट अभिव्यक्ती हो ताच्या कवितेचो खाशेलो गुण. लोलयेंकाराच्या सृजनशीळ वृत्तीची तांक दाखोवपी 'मुळां' ताचे विशींच्यो अपेक्षा वाडयता हांतूत दुबाव ना.

मनोराय नायक हो वेळुस्कार, पाडगांवकार हांचो समकालीन. १९६७ सावन कविता बरयत आसूनय ताचो झेलो उजवाडाक आयलो खूब उसरान म्हळ्यार १९९३ त. 'कल्पफूल' हे नांवान. तांतल्या एके कवितेचो आपणाल्या कवितेचे स्वदप खासा कवीनच वर्णिलां - 'ती म्हळ्यार म्हज्या काळजाचें हुलपावणें/ शब्दांनी बंदिस्त करुन/ तुमकां आयकोवपी/ म्हजी मनोदेवता/ म्हजी जीण/ म्हजो मोग/ आनी सगळें कितें/ म्हळ्यार म्हजी कविता.' आपणाल्या कवितेची व्याख्याच करुन कवीन तिचें भायलें भितरलें अंतरंग दर्शन दिलां. ह्या वर्ळांच्या आदारान मनोरायाची कविता सोदूंक गेल्यार तिचे तीन वांटे घालूंक येतात. पयलो कवीच्या निजी अणभवांचो व्यक्तिनिश्ट दुसरो सामाजिक जाणविकायेचो - समश्टीनिश्ट आनी तिसरो प्रकृतिनिश्ट वा रूपनिश्ट.

खर सामाजिक वास्तवताय आनी कवीची सपनां, हावेस हांचो मेळ घालतना कवी खर्शेता, आवतिकायेन भरता. ताच्या ह्या मानसिक भावनेचें चित्रण 'पिसोळें'त प्रतिकात्मकतायेन आयलां. देखून ही कविता ताची निजाची अनुभूती उगतावपी अशी बंदिस्त उरना. ताचो अणभव वैश्विकतायेच्या पांवड्यार वचून पुराय मनीस कुळयेचो अणभव जाता. आयजच्या बाजारू संवसारांत मनीस एकलोच जाला आनी हेंच एकलेंपण ताका रितेपणाची भावना दिता. ताच्या भोंवतणी सगळेच जाण एका अदृश्य अशा ताणाखाला वावुरतना आनी घुसमट्टाना ताका दिसता 'तांणी विणिल्ली सपनां' तांचे धागे तुटून वतात. तांच्यो वादन्यो तिसत्यो जातात हें तो असहायपणान 'उकत्या मळबाकडेन/ हात पसरावन/ खूंट कसो!' उबो रावन पळयता. भौवतणी सामाजिक विशमताय हाडपी आर्थिक विशमताय ताका खरसाणेन जाणवता आनी ती ना करपाच्या निश्चेवान तयार जाता; तेन्ना ताका दिसता तें सामाजिक शोशण, होच ताच्या कवितांचो मुखेल आशय जाता तेन्ना तो र. वि. पंडिताची घुडी मुखार

केळयता हाची जाणविकाय जाता. ताच्या ह्या कवितांचो सूर निशेवणेचो न्हय. परिस्थितीकडेन झुज दिवपाची तांक ताचेकडेन आसा. पंडितालो गावडो जी जीद बाळगता तोच हावेस 'हुमटायता तितलो फागुरतलो' अशें म्हणपी ताचो 'गरीब' बाळगता. पुण पंडिताकडेन हे कवितेची सारकाय सोदली जाल्यारय पंडिताचो आक्रस्ताळेपणा आनी प्रचारकी थाट तिका ना, तिचे मदीं उपहास आसा जाणे ताच्या कवितेक तरसादीची धार आयल्या. ते भायर आशयाक फाव तशा प्रतिका/ प्रतिमांचो वापर हो कवीचो खाशेलो गूण. कोंकणी कवितेच्या साचेबद्ध आनी सांकेतिक प्रतिमावळींतल्यान भायर आयिल्ली ही कविता तिका नव्या वांटानी मुखार व्हरतली हांतूत दुबाव ना.

वेगळेतरेच्यो कविता एकेच फावटी वाचप्यांमुखार दवरता म्हूण पंढरीनाथ लोटलेकाराचो 'आमची भूंय' (१९६५) हो देशभक्तीचो आनी भावगीतांचो झेलो. तेच तरेन हरदत्त खांडेपारकार हांच्या 'गीतोत्सवान' (१९९५) गीत आनी कविता वाचप्यांक दिवन कोंकणीचें एक म्हत्वाचें पर्व गाजयलां. झेलो जरी आतां आयलो जाल्यारय ह्या कवितेची सुरवात गोंयच्या मुक्तीआदल्या काळांत मुंबयचे सांस्कृतिक फाटभूंयेचेर जाल्या देखून तिचें म्हत्व खेरीतच. युसुफ शेखाल्यो 'गांठी' (१९८४) आत्मदर्शनात्मक कविता दिता. राम प्रभु चोडणेकार 'निरंजन' (१९८४), भिकाजी घाणेकार, जेस फॅर्नाडीस, सिरिल सिक्वेरा, फादर बोतेल्यु, सिल्व्हेस्टर डिसौझा, रॉन लुईस, एडवर्ड नाझारेथ, जेरेल्ड पिंटो, फ्रांसिस साल्दान्य, आंब्रोजडी सोझा, सिंधिया क्वाद्रुश अशे कांय कवी उल्लेख करपासारकी कविता करतात. मंगळूरचे कवी चा. फ्रा. दि कॉश्ता हांचो 'सोंश्याचे कान' झेलोय काव्यमळार वेगळी सुवात दवरता. जे. बी. मोरायश हांची (नवी हॉकल १९७७) आनी 'भितरलें तूफान' (१९८४) नावाची दोन कवितांची पुस्तकां कोंकणीत भर घालतात.

सुरेश बोरकार हांची 'वज्रथिकां' (१९८५) जीणेविशींचें तत्त्वगिन्यान सांगतना गूढ रचनात्मक कशी जाल्यांत. उदय भेंब्रे हांचो 'चात्र्याचे राती (१९६६)' ह्या झेल्यातल्यान मनस्वी मोगाचें प्रतिनिधित्व करपी कविता आयल्यात. जाल्यार तोमाझीन कार्दोजाल्यो 'पाकळ्यो' आनी प्रभाकर तेंडुलकारालो 'जैत' (१९६६) गोंयच्या सैमीक सोबीतकायेचेर आनी हांगासल्ल्या जीणेची वास्तवताय दाखोवपी कविता दिता. 'पुंजायिल्ल्यो पाकळ्यो' (१९७४) आनी 'सुस्कार' (१९८४) हे दोन ओलिविन्यु

गोंमिशांच्या काव्य झेल्याचो उल्लेख मुजरत करूंक जाय. यशवंत केळेकाराली 'पुंजायिल्ली ओंवळा', सुहास दलालाचो 'उमाळो' हे झेलेय बी खासा उल्लेख करपासारके आसात. नयना आडारकार, माया खरंगटेचीं 'कयपंजी' अशोक भोंसलो, शाशिकांत पुनाजी, सखाराम बोरकार अशे आनीकय कांय नव्या पिळगेचे प्रतिनिधित्व करपी कवी. तशे नीला तेलंग 'काळजाची भरती', आर. रामनाथाची 'मळबरंगमाची' (१९८९) कवितेच्या मळार सोबतात. प्रभाकर नाडकर्णी (गजलप्रभा, वळेसर शेरशायरीचो, शिशिरातली शेंवतेफुलां), सुदेश लोटलेकार (पैस) संजीव वेरेंकार (भावझुंबर, गांवातली सांज), आलेक्स गोएश (काजुले), जॉन आगियार (जीण), दामोदर व्यंकटेश कामत (जनेल), भरत नायक (मना मना १९८२) हांचीय कविता कोंकणीत मोलाची भर घालपी थारल्या.

काशिनाथ शाम्बा लोलयेंकार हांची 'काशि म्हणटा (१९९६) काशिक म्हणचेंच पडटा (१९९७) आनी काशिन म्हणपाचें सोडूंक ना' तीन कवितेची पुस्तकां अस्तित्ववादी आनी नियतीवादी नदर कोंकणी कवितेक दिता. अर्थाचीं विंगड विंगड वलयां निर्मून जिणेंतल्या वास्तवाचेर खरसाणेन उजवाड घालपी ही कविता, भौशीक समाजाचें क्षुद्रत्व दाखयतना तो वाचप्यांचें लक्ष ताचे जिणेकडेन ओडून ताका एक खाशेली नदर दिवपाचो यत्न करता, देखून ताची कविता सर्वकालीन जाता. ही कविता पारंपारीक कवितेपरस वेगळी. २१ व्या शतमानाच्या हुंबऱ्यार उबी राविल्ली. जातूंत कवी मनशाचें दुख्ख, एकलेपण, अलिप्ततायेची भावना, मनशाची असहायता आनी निरर्थकता हांचो वेध घेवपाचो यत्न करता.

कोंकणीत प्रतिनिधीक झेले उजवाडावपाची परंपरा नासली जाल्यारय 'रत्नाहार - भाग - १ - २' संपा. र. वि. पंडित ; 'कोंकणी कविता' संपा. बा. भ. बोरकार; 'स्वतंत्र गोंयांतली कोंकणी कविता' संपा. मनोहरराय सरदेसाय; 'तीन दसकां' संपा. चंद्रकान्त केणी; 'युवांकूर' - १ - २ - ३ - ४- ५, युवा साहित्य विशेशांक, 'अप्रूप', संपा. हेमा नायक अशे कांय झेले मेळटात. हांतुतले कांय कवी म्हण प्रस्थापित जावन ह्या मळाचेर नामना जोडूंक पावले. जाल्यार कांय जाण कवितेचें मळ सोडून हेर साहित्यीक मळाचेर वावुरतात.

वयर उल्लेख केल्ल्या प्रतिथयश कवीं भायर आनीक कांय प्रतिभावंत कवींचो निर्देश हांगा करप गरजेचो आसा. तांचे झेले कांय कारणांक लागून आजून मेरेन

उजवाडावंक येवंक नात. पूण तांच्या कविता-लेखनाक लागून तांकां कवी म्हण मान्यताय मेळ्ळ्या अश्यांमदीं शंकर भांडारी, पुरुषोत्तम शिंगबाळ, प्रकाश थळी, सु. म. तडकोड, जोफा गोन्साल्वीश, मंगला शिवदास, योगिनी बोरकार, हेमा जुवारकार हांचीं नांवां मुखेलतायेन घेवं येतात. 'सुनापरान्त, जाग, राष्ट्रमत, ऋतु, कोंकणी' ह्या नेमाळ्यांनी हांच्यो कविता सातत्यान उजवाडावन येतात. कोंकणी कवितेचो फुडार हे नवे पिळगेच्या खांदार विश्वासान विसावंक येता अशी आस्त हे पिळगेन दाखयल्या हाचो दुबावच ना.

(खास बरोवन घेतिल्लो लेख)

